

BAYAT BOYUNUN NEVŞEHİR'DEKİ UZANTILARI: AYHAN KÖYÜ MEZAR TAŞLARI

EXTENSION OF THE BAYAT TRIBE IN NEVŞEHİR: AYHAN VILLAGE GRAVESTONES

ENES KAVALÇALAN

Sorumlu Yazar/Correspondence

Öz

Nevşehir'in Avanos ilçesine yerleşerek burada varlıklarını devam ettirmiş olan Oğuzların Bayat boyunun Şambayadı kabilesinin kurdukları Ayhan köyü ve köydeki bezemeli mezar taşları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Köyün kuruluşu hakkında yazılı belgeler bulunmadığından yerleşimin tam olarak ne zaman başladığı bilinmemektedir. Anlatılara göre, köy 13. yüzyılda Ayhan Baba tarafından kurulmuştur. Ancak ne köyde ne de civarında bu döneme ait herhangi bir eser mevcuttur. Yapılan bu çalışmayla köyün mezar taşları ve üzerlerindeki yazıtlardan yola çıkılarak köyün tarihine dair elde edilen verilerin aktarılması amaçlanmıştır. Çalışmanın amaçlarından birisi de mezar taşlarındaki süslemelerin incelenerek bilim dünyasına tanıtılması ve diğer Türkmen boylarının kullandığı motiflerle aralarındaki benzerliğin ön plana çıkarılmasıdır. Bu kapsamda Ayhan köyündeki 31 adet süslemeli ve yazılı mezar taşı incelenmiş, mezarların ölçüsü alınmış, süslemeler ayrıca fotoğraflanmış ve gerekli görüldüğü durumlarda çizimleri yapılmıştır. Bezemeler arasında bir adet kuş figürüne rastlanırken çoğunlukla bitkisel ve geometrik motiflerin tercih edildiği görülmektedir. Değerlendirmeye alınan diğer bir unsur ise başlıklardır. Mezar taşlarındaki 18 başlığın 13'ü silindirik biçimli 5'i ise taşkın sarıklıdır. Kitabelerde aktarılan bilgiler yalnızca kişinin adı, soyadı ve ölüm yılıyla sınırlı kaldığından, başlıkların sosyal statüye göre değişip değişmediği tespit edilememiştir. Sonuç kısmında ise en erken tarihi kitabenin 1810 yılına ait olmasından yola çıkılarak köyün 17. yüzyılın sonlarına doğru kurulmuş olduğu öne sürülmüş ve bunun sebepleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mezar taşı, Ayhan Köyü, Avanos, Şambayadı, Alevi.

Abstract

The Ayhan village of Avanos district of Nevşehir and the decorated tombstones in the village is the subject of this study. The village was founded by the Shambayadi tribe of the Bayat tribe of the Oghuzs. Because of there are no written documents about the foundation of the village, it is not known exactly when the settlement started. According to the narratives, the village was founded by Ayhan Baba in the 13th century. However, there are no artifacts from this period in the village or its surroundings. With this study, it is aimed to transfer the data obtained about the history of the village based on the tombstones of the village and the inscriptions on them. One of the aims of the study is to examine and introduce of ornaments on the tombstones and show the similarities between them and the motifs that used by other Turkmen tribes. In this context, 31 decorated and inscribed tombstones in Ayhan village were examined, the measurements of the tombs were taken, the decorations were also photographed and drawings were made. While a bird figure is found among the decorations, it is seen that mostly herbal and geometric motifs are preferred. Another factor taken into consideration is the headdresses. Of the 18 headdresses on the tombstones, 13 are cylindrical and 5 are overflow turbans. Because of the information that conveyed in the inscriptions was limited to the name, surname and year of death of the person, it could not be determined whether the titles changed according to social status. In the conclusion part, based on the fact that the earliest inscription belongs to 1810, it is suggested that the village was founded towards the end of the 17th century and reasons of this are emphasized.

Keywords: Tomb Stone, Ayhan Village, Avanos, Shambayadi, Alevi.

Giriş

Türk sanatıyla ilgili yapılan çalışmalar artış göstermesine rağmen özellikle mezar taşlarıyla ilgili kaynaklar konusunda eksiklik göze çarpmaktadır. Yapılan bu çalışmanın konusunu Nevşehir'in Avanos ilçesine bağlı Ayhan köyündeki mezar taşları oluşturmaktadır. İncelenen mezar taşlarının büyük çoğunluğu 20. yüzyılın ikinci yarısına ait olmasına rağmen bölgede süregelmekte olan Alevi ve Bektaşî geleneğini devam ettirmeleri ve bu geleneğin sembolik dilini taşlara yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır.

Bu konuyu seçmemize neden olan etkenlerin başında mezar taşlarına gereken önemin verilmemiş olması yatmaktadır. Özellikle bahse konu olan mezar taşlarının yer aldığı gömü alanı artık kullanılmadığından buradaki taşlar bakımsız kalmıştır. Bunlara ilaveten yağmur ve rüzgâr gibi dış etmenlerin aşındırıcı etkisiyle de taşlardaki bezemelerin yıprandığı ve bir kısmının da tamamen kaybolduğu gözlenmiştir. Ayrıca Nevşehir ve çevresinde Hacı Bektaş Veli Dergâhı'ndakiler dışında Bektaşî mezar taşları hakkında fazla araştırma yapılmamış olması ve Alevi köylerindeki mezar taşlarının neredeyse hiçbir çalışmada ele alınmamış olması bu konuyu seçmemizdeki etkenler arasında sayılabilir.

Mezar taşları bizlere yalnızca ölünün kimliğini aktarmakla kalmaz aynı zamanda bizlere yer aldıkları coğrafyanın ölüme yaklaşımı ve yerel uygulamalar hakkında da bilgi verirler. Bu bağlamda mezar taşları tarihi belge niteliği taşımalarının yanı sıra dönemin süsleme programı hakkında da bilgi sahibi olmamıza olanak tanır.

Bu çalışmayla birlikte hazirede yer alan eserler ilk defa sistemli bir şekilde ele alınacak ve katalog haline getirilerek tanıtılacaktır. Böylelikle üslupsal olarak diğer benzer örneklerle karşılaştırılabilecek ve bu eserlerin sanat tarihi açısından önemi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmakta olup Giriş bölümünde konunun tanımı yapılmış; amacı ve sınırları belirlenmiş; önemi vurgulanmış ve izlenecek yöntem aktarılmıştır. Daha sonra alt başlık halinde Ayhan köyü ve mezarlığı hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Katalog kısmından oluşan ikinci bölümde mezarlar tarihlerine göre sıralanarak her bir mezarın kimlik bilgisi, ölçüleri, form ve bezeme özelliklerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Karşılaştırma ve Değerlendirme bölümünde ise mezarlıklar form, süsleme, malzeme ve bezeme özellikleriyle ele alınmış; süslemede kullanılan ve sembolik anlamları olduğu düşünülen motifler alt başlıklarda açıklanarak inanç-ölüm-bezeme arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen veriler ışığında incelenen eserlerin sanat tarihi açısından önemi belirlenmeye çalışılmıştır.

1. Ayhan Köyü ve Mezarlığı

1.1. Ayhan Köyü

Köy günümüzde Nevşehir'in Avanos ilçesine bağlıdır. Yerleşimin kuzeyi Büyükayhan, güneyi ise Küçükayhan olarak anılmaktadır. Bazı yayınlarda iki köyü birlikte ifade etmek için "Ayhanlar köyü" ibaresi de kullanılabilir. Köyün yaşlılarının aktarımlarına göre ise yerleşimin asıl adı "Ayanlar"dır (Bahadır, 2022). Köyün ve bölgenin tarihi hakkında yazılı kaynaklar olmadığından ne zaman ve kim tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bu konuda bilgi veren kaynaklar ise köy sakinlerinden aldıkları veriler doğrultusunda bizleri aydınlatmaktadır.

Bu anlatılara göre Avanos'un tek Alevi köyü olan Ayhanlar 13. yüzyılda Anadolu'da çıkan Babai İsyanı'ndan kaçarak bu bölgeye sığınan Oğuzların Şambayadı Boyu'na mensup Türkmen Kocası Ayhan Baba tarafından kurulmuştur (Kılıç-Kılıç, 05 Kasım 2022). Diğer bir aktarıma göre ise Ayhan Baba Hacı Bektaş Veli'yi görmek için Horasan coğrafyasından Anadolu'ya gelmiş ve burada vefat ederek gömülmüştür (Çalı, 2022). Günümüzde Ayhan Baba'nın türbesi köyün Büyükayhan kısmında 38°49'37.5"N 34°43'43.8"E koordinatlarında, etrafı duvarlarla çevrili küçük bir avlu içerisinde yer almaktadır (Şekil 1). Türbe onikigen planlı olup yapıda malzeme olarak sarı küfeki taşı, bağlayıcı olarak ise çimento kullanılmıştır. Yapının duvarları sıvasız bir şekilde bırakılmıştır. Türbenin yarım daire kemerli girişi batı cephesi üzerinde yer almaktadır. Süsleme bakımından oldukça sade olan türbenin, çatısının giriş cephesine bakan kenarına tek bloktan oluşan ve yüzeyinde aslan başı kabartması bulunan bir taş konumlandırılmıştır (Şekil 2). Ayrıca türbenin önünde üzerine Kayı Boyu damgasının kazındığı bir taş daha bulunmaktadır (Şekil 3). Yapının içerisinde ise doğu-batı yönlü uzanmış bir lahit yer almaktadır. Yapıya dair herhangi bir kitabeye rastlanmamıştır. Yapılan gözlemlerde gerek inşa malzemesinden, gerekse bağlayıcı olarak çimentonun kullanılmış olmasından türbenin yakın zamanda inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 1: Ayhan Baba Türbesi.

Şekil 2: Girişin üzerindeki aslan kabartmalı taş.

Şekil 3: Avludaki Kayı damgalı taş.

Köyde bulunan diğer türbe ise Abdullah Dede'ye aittir. Abdullah Dede'nin Yozgat'ın Bozok sancağından geldiği ve Arzuman Ocağı'na tabi olduğu söylenmektedir (Çalı, 2022). Abdullah Dede'nin ne zaman doğduğuna dair bir veri bulunmamakla birlikte 1969/70 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Yine anlatılanlara göre türbe, Abdullah Dede'nin kendisi tarafından yapılmış ve öldüğü zaman buraya defnedilmeyi istemiştir (Kılıç-Kılıç, 05 Kasım 2022).

Şekil 4: Pir Abdullah Dede Türbesi

Şekil 5: Pir Abdullah Dede'nin Mezarı

38°49'37.5"N 34°43'43.8"E koordinatlarında yer alan türbenin iç ölçüleri 5,25 x 2,65 metre olup duvar kalınlığı ise 0,60 metredir (Şekil 4). Açık arazide doğu-batı yönlü olarak konumlandırılmış olan türbe beşik çatıyla örtülmüştür. Yapının dışa taşkın giriş kapısı güney cephesi üzerine konumlandırılmıştır. Türbenin ortasında 2 x 0,90 metre ölçülerinde beyaz mermerden yapılmış açık sandık mezar yer almaktadır (Şekil 5). Mezarın orijinal baş ve ayak taşları nemden dolayı eridiğinden yüzeyindeki yazılar okunamamakta ancak Latin karakterli harflerin bazıları algılanabilmektedir. Mezara yeni eklenen hece taşının doğu yüzünde “Pir Abdullah Dede Arzumanlı Ruhuna Fatiha” yazarken batı yüzünde “Y.P. (Yaptıran) Azgın Mehmet Göl” ifadesi yer almaktadır. Türbenin içerisinde yer alan ve sarı taş üzerine kazıma tekniğiyle oluşturulmuş diğer bir yazıtta ise İmam Hüseyin'in bir kadının ağzına tükürerek çocuk sahibi olduğu kıssa anlatılmıştır. Metnin Abdullah Dede tarafından hakkedildiği söylenmektedir (Çalı, 2022).

Köyün üçüncü türbesi olan Sarı Abdal Ocağı Türbesi ise eski mezarlık alanı içerisinde 38°49'27.0"N 34°44'03.7"E koordinatlarında yer almaktadır (Şekil 6). Sarı Abdal'ın Horasan'dan Anadolu'ya geldiği söylenilmektedir (Çalı, 2022). Türbe sekizgen planlı bir şekilde tamamen betonarmeden yapılmış ve üzeri de yayvan konik külahla örtülmüştür. Türbenin içerisinde üçü eski, dördü yeni olmak üzere toplamda yedi adet mezar bulunmaktadır (Şekil 7). Yeni mezarlıklar beyaz mermerden açık sandık mezar şeklinde yapılmışlardır. Hepsinin hece taşı olmasına rağmen yalnızca birinin üzerinde yazıt bulunmaktadır. Bu yazıtta “İsmail Ergül D. 1327 (M. 1911/1912) Ö. 1961 Ruhuna Fatiha” yazmaktadır. Eski mezarların ise baş ucu taşları alttan halka şeklinde tek sıra sarılmış, silindirik formlu, dilimli başlıklarla yukardan sonlanmaktadır. Bunların bir tanesinde kitabelik bulunmakta, ancak yazıt yıprandığından dolayı okunamamaktadır. Türbenin içerisinde yer alan mezarların Sarı Abdal Ocağına Bağlı Sülük (Süleyman) Abdal ve onun ailesinden kişilere ait olduğu ve Sülük Abdalın ise Sarı Abdal'ın soyundan geldiği söylenmektedir (Çalı, 2022).

Şekil 6: Sarı Abdal Ocağı Türbesi

Şekil 7: Sarı Abdal Ocağı Türbesi, iç görünüş

Şambayadlarının bir kısmı Kızılbaş Kaçar boyu ile beraber Akkoyunlular zamanında¹ İran'a gelmişlerdir. Anadolu'da kalanlar ise daha çok Bozok ve Yeni İl bölgelerine yerleşmişlerdir. Özellikle Bozok sancağındaki Bayatların bir kısmı kış mevsimini Şam taraflarında geçiriyor olmalarından dolayı Şambayadı olarak adlandırılmışlardır (Sümer, 1952).

Alevi ocakları aşiret gruplarından bağımsız bir şekilde örgütlenmekteydiler. Ancak 15. yüzyılda Arzuman Ocağı'nın taliplerinin büyük bir kısmının Şambayadlarından oluşuyor olması ikisi arasındaki bağı güçlendirmiştir. Yine aynı yüzyıl içerisinde Arzumanlar/Şambayadları Nevşehir ve Bozok arasındaki bölgeye gelerek buranın ilk yerleşimcileri olmuşlardır. Şambayadları ile Arzuman Ocağı arasındaki ilişki daha sonraki yüzyıllarda da devam etmiş hatta bu bağlılık günümüze kadar sürdürülmüştür (Bahadır, 2022). Ayhan köyünün Şambayadı kimliği ile Arzuman Ocağı taliplerini bir arada barındırması bu bağlılığın en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Ayrıca Arzuman Ocağı'na tabi olan Abdullah Dede'nin Bozok sancağından Ayhanlar köyüne gelmesi ocakla köy arasındaki bağın bir göstergesi niteliğindedir.

Köyün adı, Nevşehir ve Kırşehir şer'iyeye sicilleri üzerine yapılmış çalışmalarda geçmemekle birlikte (Karaca, 2007; Atalay, 2007; Aktuğ, 2013; Akaröz, 2020; Kuş, 2010; Açıkgöz, 2019; Kabakçoğlu, 2019) bu bölgelerin hurufat ve tahrirat defterlerini konu edinen herhangi bir kaynağa da rastlanmamıştır. 15. yüzyıl ortalarından 17. yüzyıl ortalarına kadar olan dönemde aşiretler ve yerleştikleri yerler üzerine yapılmış çalışmalarda da ne köyün adı geçmekte ne de bölgede Şambayadı yerleşimi olduğuna dair bir bilgi yer almaktadır (Halaçoğlu, 2011).

Yerleşim yerine ilişkin en erken yazılı kayıt Cumhurbaşkanlığı arşivinde karşımıza çıkmaktadır. R. 5 Mayıs 1331 / M. 18 Mayıs 1915 tarihli bu kayıttan Arapsun (Gülşehir) kazasına bağlı Ayhan ve Sarılar köylerinin daha yakın olduğu gerekçesiyle Kırşehir sancağının Avanos kazasına bağlanmak istedikleri anlaşılmaktadır. Bunun üzerine yapılan incelemeler neticesinde Sarılar köyünün Arapsun'a altı Avanos'a ise beş saat; Ayhan Köyü'nün ise Avanos'a üç, Arapsun'a iki saat mesafede bulunduğu anlaşılmış, sonuç olarak bu istek R. 13 Mayıs 1331 / M. 26 Mayıs 1915 tarihli kararla uygun görülmemiştir.² Ancak daha sonra 31 Mart 1932 tarihli diğer bir kararla Kırşehir'in Arapsun (Gülşehir) ilçesine bağlı Ayhan, Sarılar, Kışlalar ve Baraklar köyleri Avanos'a bağlanmışlardır. Bu değişikliğe sebep olarak Arapsun ile Avanos kazaları arasında yer alan bu köylerin mezra ve mera itibarıyla sıkışık konumda bulunmaları ve bu yüzden her iki kaza arasında daima ihtilaf konusu olduğu gerekçe gösterilmiştir.³

Köyün adına rastlandığı diğer bir kayıt ise 23 Ekim 1960 tarihli Genel Nüfus Sayımı'dır. Bu sayımda köy Avanos ilçesinin Genezin (Özkonak) bucağına bağlı görünmektedir. Kayıttan köyün Ayhan ve Küçükayhan olmak üzere ikiye ayrılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ayhan köyünde 237 erkek ve 242 kadın olmak üzere toplamda 479 kişi yaşamaktayken Küçükayhan köyünde 135 erkek ve 173 kadın olmak üzere toplamda 308 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır (Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1963). Köyün Büyükayhan ve Küçükayhan olarak ne zaman ikiye ayrıldığı bilinmemektedir.

1 15. yüzyılda.

2 Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye İdare-i Umumiye [DH. İ.UM.], Dosya No. 45, Gömlek No. 45.

3 Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kutu No. 69, Gömlek No. 10, Sıra No. 6.

Son olarak da 18 Ocak 1968 tarihli belgede Gülşehir ilçesi merkez bucağına bağlı Gümüşyazı (Arafa) köyü ile Ayhan köyü arasında sınır anlaşmazlığı olduğundan bahsedilmektedir. Kayıtlardan sınır anlaşmazlığının 1964 yılına kadar uzandığı anlaşılmaktadır. İl idare kurulunun görevlendirdiği heyet tarafından yapılan inceleme sonucunda sınırlar kesin olarak belirlenmiş ve köy nihai şeklini almıştır.⁴

1.2. Ayhan Köyü Mezarlığı

Mezarlık, Küçükayhan köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Günümüzde ortasında geçirilen bir yolla ikiye bölünmüş olan mezarlık alanının iki yakası da yerden yaklaşık 1,5 metre yüksekliğindeki duvarlarla çevrelenmiştir. Mezarlık sınırları dâhilinde toplamda 32 adet kabir tespit edilebilmiştir. Bu kabirlerin 30'u yolun kuzeyinde 2'si ise güneyinde yer almaktadır⁵. Yolun güneyinde daha fazla kabir olduğu ancak bunların ya yol açma çalışmaları sırasında ya da başka bir sebeple dağıtıldığı hem düzensiz bir şekilde yerleştirilmiş mezar taşlarından hem de burada bulunan lahit parçalarından anlaşılmaktadır.

Kabirlerin hepsi de kenarları yekpare taşlardan meydana getirilmiş açık sandık mezar grubuna girmektedir (Çal, 2015). Bu yekpare taşların baş ve ayak kısmında yer alanlar uzatılarak aynı zamanda bu taşlara birer şahide işlevi kazandırılmıştır. Bunun dışında üst köşeleri yuvarlatılmış birden çok dikdörtgen karakterli taşın dik bir şekilde yan yana dizilmesiyle oluşan kurgan tipi örnekler de bulunmaktadır (Şekil 8). Bu örneklerde şahide yer almamaktadır. Ayrıca toprak mezar (Çal, 2015) denen ve yalnızca baş taşı bulunan kabirlere de rastlanmıştır. Bu kabirlerin baş taşı üzerinde yazıt bulunmamakta ancak şu an için bir boy işareti olabileceğini düşündüğümüz semboller yer almaktadır (Şekil 9). Üzerine sembol kazılı taşların üç tanesi mezarlığın kuzey yakasında bir tanesi ise güney yakasında bulunmaktadır. Araştırma esnasında yakın örneklere rastlanmışsa da (Qurbanov, 2013) bu sembollerin herhangi bir damga veya işaret ile doğrudan benzerliği tespit edilememiştir (Gülensoy, 1989). Köy halkı tarafından da sembolün anlamına dair herhangi bir açıklama getirilememiştir.

Şekil 8: Kurgan tipi mezar örneği

Şekil 9: Toprak mezar, baş ucu taşı

4 Cumhuriyet Arşivi (BCA), Başbakanlık Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Kutu No. 332, Gömlek No. 3, Sıra No. 5.

5 Kuzeydeki kabirlerin iki tanesi tek bir çerçeve içerisinde yerleştirilmiştir. Bu sebeple katalogta 31 adet mezarlık yer almaktadır.

2. Katalog

Katalog No. 1

Kitabesi ve Tarih: 1225/1810-1811

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 217 (boy) x 115 (genişlik) x 42 (yükseklik)

Baş Taşı: 123 (yükseklik) x 47 (genişlik)

Ayak Taşı: 117 (yükseklik) x 48 (genişlik)

Şekil 10: Genel görünüm, güneydoğudan Şekil 11: 1 numaralı mezar, baş ucu taşı Şekil 12: 1 numaralı mezar, ayak ucu taşı

Tanımı: Baş ucu taşının üst kısmı taşkın sarıklı kavuk şeklinde son bulmuştur. Kavuk 24 cm, boyun kısmı ise 27 cm yüksekliğe sahiptir. Şahidenin doğu yüzünde 28 x 20 cm ölçülerindeki dikdörtgen şeklinde çökertilmiş boş bir kitabelik yer almaktadır. Mezarın ayak ucu taşı yukardan yarım daire kemer şeklinde sonlandırılmıştır. Kemerin iki yanı da birer dilimle hareketlendirilmiştir. Taşın batı yüzünde yer alan 29 x 22 cm ölçülerinde çökertilmiş dikdörtgen kitabeliğin içerisine tarih kazınmıştır. Mezarın güney ve kuzeydeki yan taşları yekpare olup üzerine herhangi bir bezeme yapılmamıştır.

Katalog No. 2

Kitabesi ve Tarih: Ali Bey 1235/1819-1820

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 160 (boy) x 80 (genişlik) x 63 (yükseklik)

Baş Taşı: 155 (yükseklik) x 28 (genişlik)

Ayak Taşı: 125 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Şekil 13: Baş ucu taşı, batı cephe Şekil 14: Ayak ucu taşı, doğu cephe

Şekil 15: Güney yan taşı

Şekil 16: Kuzey yan taşı

Tanımı: Baş ucu taşının üst kısmı dışa taşkın sarıklı bir kavukla sonlandırılmıştır. Başlığı taşıyan boyun kısmı 16 cm, başlık ise 26 cm yüksekliğe sahiptir. Taş gövdesinin doğu cephesi üzerinde 18 x 16 cm ölçülerinde çökertilerek meydana getirilmiş bir kitabelik bulunmaktadır. Kitabe kazıma tekniğiyle yazılmıştır. Batı cephesi üzerinde ise bir dairenin altına dikine bir çizgi çekilmesi suretiyle oluşturulmuş, yukarıda bahsettiğimiz şahidelerden farklı bir sembol bulunmaktadır.

Ayak ucu taşı dikdörtgen prizma formulu olup tepesinde 37 cm yüksekliğinde haçvari kesitli bir uzantı yer almaktadır. Taşın doğu cephesi üzerine 20 x 20 cm ölçülerinde çökertilmiş boş bir kitabelik yerleştirilmiştir. Hem boyun kısmına sahip olması hem de kitabelik taşımamasından dolayı bu taşın başka bir mezarın baş ucu taşı olabileceği düşünülmektedir.

Mezar çerçevesinin güney yan taşının ortası çökertilmiş ve çökertilen alan üzerine batıdan doğuya doğru sırasıyla altı kollu güneş, üst kısmı sağa yatmış bir selvi ve sekiz kollu bir rozet kabartılmıştır. Tüm bu kompozisyon iki kısa kenardan ve üstten dolaşan bir sıra kaval silme ile çevrelenmiştir. Kuzey taşı üzerinde de bazı kazımlar görülmesine rağmen bezemeler toprak altında kaldıklarından motifler çözümlenememiştir.

Katalog No. 3

Kitabesi ve Tarih: 1245?/1829-1830

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 290 (boy) x 110 (genişlik) x 35 (yükseklik)

Baş Taşı: 145 (yükseklik) x 65 (genişlik)

Ayak Taşı: 70 (yükseklik) x 47 (genişlik)

Şekil 17: Genel görünüm, güneydoğudan

Şekil 18: Baş ucu taşı, doğu cephe

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda alt ucu halka şeklinde sarılmış kısa silindirik başlık biçiminde sonlanmaktadır. Kavuk kısmı 25 cm, boyun kısmı 15 cm yüksekliğindedir.

Şahidenin doğu yüzünde 16 x 24 cm ölçülerinde çökertilmiş dikdörtgen kitabeliğin içerisinde Arapça karakterli dört satırlık bir metin algılansa da dış etkenlerden dolayı yazı yıprandığından ancak son satırda yer alan tarih okunabilmiştir. Kitabelik belirli aralıklarla yerleştirilmiş dokuz adet küçük daire ile çevrelenmiş ve tüm bu kompozisyon yine kazıma ile oluşturulmuş dairesel bir çerçeve içerisine alınmıştır. Mezarın ayak ucu taşı dikdörtgen şekilli olup tepesinde 5 cm yüksekliğinde silindirik bir çıkıntı bulunmaktadır. Bu çıkıntının boyun kısmına ait olduğu ve üst tarafının kırıldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple bu parçanın başka bir mezarın baş ucu taşı olabileceği düşünülmektedir. Mezarın güney ve kuzeydeki yan taşları yekpare olup üzerine herhangi bir bezeme yapılmamıştır.

Katalog No. 4

Kitabesi ve Tarih: Ümmüsün (Ümmügülsüm) 1937

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 180 (boy) x 80 (genişlik) x 55 (yükseklik)

Baş Taşı: 100 (yükseklik) x 33 (genişlik)

Ayak Taşı: 106 (yükseklik) x 36 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşının üst kısmı yarım daire bir şekilde sonlandırılmıştır. Taşın batı yüzünde 24 x 17 cm ölçülerinde çökertilmiş dikdörtgen bir kitabelik yer almaktadır. Oldukça sade bir şekilde tasarlanmış olan şahide kuzey ve güney yandaki ikişer kertikle hareketlendirilmiştir.

Ayak ucu taşı, tepesi yuvarlatılmış üçgenimsi bir yapıya sahiptir. Sade bir şekilde tasarlanmış olan taşın kuzey ve güney kenarları ikişer kertikle hareketlendirilmiştir.

Kuzey ve güney yan taşlar kompozisyon olarak bir birlerine benzemektedirler. Yukarıdan yüzeyi 45° açılı çizgisel kazımlarla bir ters bir düz olacak şekilde taranarak doldurulmuş enlice bir kuşakla sınırlandırılmış, kuşağın altında ise dört dilime bölünmüş yuvarlak yer almaktadır.

Şekil 19: Baş ucu taşı, batı cephe

Şekil 20: Güney yan taş

Katalog No. 5

Kitabesi ve Tarih: 1.2.(1)944

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 150 (boy) x 85 (genişlik) x 40 (yükseklik)

Baş Taşı: 120 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Ayak Taşı: 115 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda iki sıra halinde taşkın bir şekilde sarılmış kavuk biçiminde sonlanmaktadır. Taşın batı yüzünde çerçevesi kazınarak belirlenmiş 35 x

24 cm ölçülerinde dikdörtgen bir kitabelik yer almaktadır. Kitabe metni kazınarak yazılmıştır. Ayak ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmakta olup sade bırakılmıştır. Taşın kuzey ve güney kenarları üçer kertilikle hareketlendirilmiştir. Mezarın yan taşları ise bezemesiz bir şekilde bırakılmıştır.

Şekil 21: Genel görünüm, güneydoğudan

Şekil 22: Baş ucu taşı

Katalog No. 6

Kitabesi ve Tarih: Karaçay / 1944

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 190 (boy) x 80 (genişlik) x 60 (yükseklik)

Baş Taşı: 152 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Ayak Taşı: 145 (yükseklik) x 32 (genişlik)

Şekil 23: Genel görünüm, güneydoğudan

Şekil 24: Baş ucu taşı

Tanımı: Baş ucu taşının üst kısmı yarım daire şeklinde sonlanmıştır. Taşın batı yüzünde 30 x 18 cm ölçülerinde çökertilerek oluşturulmuş kitabelik yer almaktadır. Taşın kuzey ve güney yanları ikişer kertilikle hareketlendirilmiştir. Ayak ucu taşı da baş ucu taşı gibi yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmakta olup yalnızca kuzey ve güney kenarlardan ikişer kertilikle hareketlendirilmiştir. Mezarın yan taşları sade bırakılmıştır.

Katalog No. 7

Kitabesi ve Tarih: 1949 / Kanber / Kılıç

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 170 (boy) x 90 (genişlik) x 55 (yükseklik)

Baş Taşı: 123 (yükseklik) x 34 (genişlik)

Ayak Taşı: 120 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşının üst kısmı silindirik bir başlıkla sonlandırılmıştır. Başlık 17 cm, boyun kısmı ise 14 cm yüksekliğindedir. Taşın batı yüzünde 17 x 14 cm ebadında çökertilerek oluşturulmuş kemerli niş şeklinde bir kitabelik yer almaktadır. Kitabe metni kazınarak yazılmıştır. Taşın kuzey ve güney kenarları ikişer kertikle hareketlendirilmiştir.

Ayak ucu taşı tepesi yuvarlatılmış üçgen şeklinde sonlanmaktadır. Taşın kuzey ve güney kenarları ikişer kertikle hareketlendirilmiştir.

Şekil 25: Baş ucu taşı

Şekil 26: Güney yan taş

Güney yan taşı iki kenardan ve üstten yüzeyi 45° açılı taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla sınırlandırılmıştır. Taşın iki kenarında ve orta aks üzerinde kazıma tekniğiyle yapılmış üç adet çiftli ok ucu motifi görülmektedir. Çiftli ok uçları iki adet ok ucu motifinin yan yana getirilerek birleştirilmesiyle elde edilmiştir. Kenarlardaki motiflerin sivri uçları üst köşelere, ortadakinin ucu ise tam yukarıya bakmaktadır. Kuzey yan taşında ise sadece güneydekine benzer bir şekilde kazınmış kuşak bulunmaktadır.

Katalog No. 8

Kitabesi ve Tarih: Murtaza Çavuş / 1959.6.11

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 170 (boy) x 80 (genişlik) x 40 (yükseklik)

Baş Taşı: 115 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Ayak Taşı: 100 (yükseklik) x 32 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Batı yüzündeki 30 x 26 cm ölçülerinde çökertilerek oluşturulmuş dikdörtgen şekilli kitabelik iki satır halinde düzenlenmiştir. Taşın kuzey ve güney kenarları üçer kertikle hareketlendirilmiştir. Ayak ucu taşı da aynı baş taşı gibi tasarlanmıştır. Yalnızca kitabeliği bulunmamaktadır. Mezarın kuzey ve güney yan taşları sade bir şekilde bırakılmıştır. Mezarın üzeri çimentoyle kaplanmış ve çimento üzerine Murtaza Özdo(ğan?) yazılmıştır. Bu ölenin kimliğini bildiren bir ibare olmalıdır. Anlaşıldığı üzere mezar taşına lakabı kazınmış, daha sonra mezar taşlarının ayrılmasını önlemek için üzerine dökülen çimentoya ise isim ve soy ismi yazılmıştır.

Şekil 27: Genel görünüm, güneyden

Şekil 28: Genel görünüm, kuzeybatıdan

Katalog No. 9

Kitabesi ve Tarih: H. Polat / 1960 / Şubat / 20

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 205 (boy) x 77 (genişlik) x 55 (yükseklik)

Baş Taşı: 145 (yükseklik) x 31 (genişlik)

Ayak Taşı: 110 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlandırılmıştır. Batı yüzünde kazınarak yapılmış yarım daire kemer, kemerin ise altında 35 x 20 cm ölçülerinde çökertilerek oluşturulmuş yarım daire kemerli niş şeklinde kitabelik yer almaktadır. Kitabeliğin içinde sağdan sola doğru Osmanlıca rakamlarla yazılmış “١٩٦٠ (1960)” tarihi okunabilmektedir⁶. Baş ucu taşının doğu yüzü ise farklı bir şekilde tasarlanmıştır. Bu cephenin üst kısmında kabartma şeklinde yapılmış boyun üzerine oturtulmuş bir fes, alt kısmında ise yarım daire kemerli niş formunda kitabelik yer almaktadır. Ortası çökertilerek meydana getirilen 50 x 20 cm boyutlarındaki kitabeliğin metni çökertililen alan üzerine kazınarak işlenmiştir. Taşın kuzey ve güney kenarları dörder kertikle hareketlendirilmiştir. Ayak ucu taşı ise yukarıda yarım daire şeklinde sonlandırılmıştır. Oldukça sade bir şekilde düzenlenmiş olan taşın kuzey ve güney kenarları dörder kertikle hareketlendirilmiştir.

Şekil 29: Baş ucu taşı, batı cephe

Şekil 30: Baş ucu taşı, kitabe

Şekil 31: Baş ucu taşı, doğu cephe

6 Rakamlar Latin kökenli olarak düşünüldüğünde sağdan sola doğru 1950 olarak da okunabilmektedir. Ancak sıfırın nokta şeklinde verilmesi tarihin Osmanlıca yazıldığını düşündürmektedir. Bu sefer de ١٩٦٠'nın yazım şekli sorun teşkil etmektedir. ١٩٦٠ gibi yazılmıştır. Her iki durumda da rakamların sağdan sola doğru yazılmış olması dikkat çekmektedir. Yine de 1960 yılı taşın diğer yüzündeki tarihle de uyduğundan daha akla yakın gelmektedir.

Mezarın güney yan taşı, çöktürülerek oluşturulmuş tek sıra silme ile üç yönden çerçevesiyle. Çerçevenin içinde batı kenarda 15 kollu rozet, ortada çok kollu bir çarkıfelek, doğu kenarda ise yuvarlağın içerisine işlenmiş altı yapraklı çiçek (pençberk) bezemesi bulunmaktadır. Bu motifler üst üste yerleştirilmiş, kare çöktürme içerisine kabartılmış ve kolları çapraz eksende uzanan yıldızlarla ayrılmaktadır.

Şekil 32: Güney yan taş

Kuzey yan taş yarıya kadar toprak altında kalmıştır. Görülebildiği kadarıyla çöktürülerek oluşturulmuş düz bir silme ile üç yönden çerçevesiyle. Bu çerçevenin içi iki panoya ayrılmıştır. Bu panolardan batıdaki daire içerisine alınmış bir ağaç bulunmaktadır. Bezeme kazınarak meydana getirilmiştir. Doğudaki panoda ise çok kollu bir rozet görülmektedir. Bu motif çöktürilmiş orta zeminin üzerine kabartma şeklinde işlenmiştir.

Şekil 33: Kuzey yan taş

Katalog No. 10

Kitabesi ve Tarih: Halil / Yeter / 1963

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 176 (boy) x 87 (genişlik) x 50 (yükseklik)

Baş Taşı: 125 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Ayak Taşı: 100 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Şekil 34: Baş ucu taşı

Şekil 35: Güney yan taşı

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Taşın batı yüzünde 45 x 20 cm ölçülerinde yarım daire kemerli niş şeklinde çöktürülmüş kitabelik yer almaktadır. Kitabe metni kazıma tekniğiyle işlenmiştir. Taşın kuzey

ve güney kenarları üçer kertikle hareketlendirilmiştir. Ayak ucu taşı da form ve hareketlendirme unsurları bakımından baş taşına benzemekte ancak yüzeyinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Mezarın güney yan taşı oldukça yıpranmış durumdadır. İzlerden anlaşıldığı üzere üç yönden sınırlandırılmıştır. Kısa kenarlardaki enlice kuşakların yüzeyi 90°'lik taramalarla hareketlendirilmiştir. Üstteki silme ise tek sıra halinde çökertilerek yapılmıştır. Ortada yarım rozet yer almaktadır. Bu rozetin iki yanında sivri uçları üst köşelere bakan birer ok ucu bulunmaktadır. Kuzey yan taş ise sade bırakılmış yalnızca üç yönden çökertilerek oluşturulmuş silmelerle sınırlandırılmıştır.

Mezar taşlarının üzeri, ayrılmalarını önlemek amacıyla çimento ile kapatılmıştır. Çimentonun yüzeyine “Yeter Özbay” adı yazılmıştır.

Katalog No. 11

Kitabesi ve Tarih: Nazmi / Özbay / d. 928 / ö. 967

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 168 (boy) x 96 (genişlik) x 57 (yükseklik)

Baş Taşı: 110 (yükseklik) x 29 (genişlik)

Ayak Taşı: 86 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Tanımı: Mezarın baş ve ayak ucu taşları yukarıda yarım daire şeklinde sonlandırılmış, kuzey ve güney kenarları ikişer kertikle hareketlendirilmiştir. Baş taşının batı yüzündeki 35 x 20 cm ölçülerinde çökertilerek meydana getirilmiş dikdörtgen kitabesi dört satıra ayrılmıştır. Kitabe metni kazılarak yazılmıştır. Kuzey ve güneydeki yan taşlarda herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

Şekil 36: Baş ucu taşı

Şekil 37: Kuzey yan taşı

Katalog No. 12

Kitabesi ve Tarih: 1967 / Hasan / Yüksel

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 190 (boy) x 90 (genişlik) x 60 (yükseklik)

Baş Taşı: 133 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Ayak Taşı: 132 (yükseklik) x 33 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda alt ucu halka şeklinde sarılmış silindirik başlıkla sonlandırılmıştır. Başlık 26 cm, boyun kısmı ise 12 cm yüksekliğe sahiptir. Taşın batı yüzünde yarım daire kemerli niş şeklinde çökertilmiş 30 x 21 cm ölçülerinde kitabelik yer almaktadır. Mezarın ayak ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlandırılmış ve kuzey ve güney kenarlarından üçer kertikle hareketlendirilmiştir.

Mezarın güney yan taşı iki panoya ayrılmıştır. Batıdaki panoda karşılıklı iki zikzak dişi yer almaktadır. Doğudaki panoda ise çok kollu bir çarkıfelek motifi bulunmaktadır. Kompozisyonun tamamı iki kenardan ve üstten çerçeve içerisine alınmıştır. Çerçevenin üst kısmı çökertilerek oluşturulmuş tek bir sıra silmeden meydana gelmekteyken iki kenardaki enlice kuşakların yüzeyi 90°'lik taramalarla hareketlendirilmiştir.

Şekil 38: Baş taşı.

Mezarın kuzey yan taşı da iki panoya ayrılmıştır. Batıdaki panoda sekiz parçaya bölünmüş bir daire, doğudaki panoda ise sekiz kollu bir rozet bulunmaktadır. Rozetin batısında stilize bir ağaç motifi yer almaktadır. İki pano da ortada yine stilize edilmiş bir hayat ağacıyla (Qurbanov, 2013, 164) ayrılmıştır. Tüm kompozisyon enlice bir silmeden oluşan çerçeve içerisine alınmış ve silmenin yüzeyi yanlarda 90°, üstte ise 45° derecelik taramalarla hareketlendirilmiştir.

Şekil 39: Güney yan taş.

Şekil 40: Kuzey yan taş.

Katalog No. 13

Kitabesi ve Tarih: 1969 / KÜT / Süley/man

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 180 (boy) x 74 (genişlik) x 70 (yükseklik)

Baş Taşı: 140 (yükseklik) x 29 (genişlik)

Ayak Taşı: 122 (yükseklik) x 27 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukardan alt ucu halka şeklinde sarılmış silindirik bir başlıkla sonlandırılmıştır. Başlık 24 cm, altındaki boyun kısmı ise 18 cm. yüksekliğe sahiptir. Taşın batı cephesi üzerinde 32 x 16 cm ölçülerinde çökertilerek oluşturulmuş kemerli niş şeklinde kitabelik yer almaktadır. Ayak taşı ise yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Her iki taşın da kuzey ve güney kenarları üçer kertikle hareketlendirilmiştir.

Mezarın kuzey ve güneydeki yan taşları bezeme ve düzen açısından birbirlerine benzemektedirler. 5 sıra halinde düzenlenen yan taşların 3. ve 5. sıraları boş bırakılmıştır. 8 cm genişliğindeki 1. sıra ve 6 cm genişliğindeki 4. sıranın yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiştir. 17 cm genişliğindeki 3. sıra, yan yana dizilmiş 9 adet kare çökertmenin içerisinde kolları köşelere uzanan dört kollu yıldızların yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Şekil 41: Baş ucu taşı

Şekil 42: Güney yan taşı

Katalog No. 14

Kitabesi ve Tarih: Yener / Kılıç / 1970

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 160 (boy) x 84 (genişlik) x 60 (yükseklik)

Baş Taşı: 110 (yükseklik) x 36 (genişlik)

Ayak Taşı: 110 (yükseklik) x 36 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda sivri kemer şeklinde sonlanmıştır. Taşın batı yüzünde yarım daire kemerli niş formunda çökertilmiş 35 x 22 cm ölçülerinde bir kitabelik yer almaktadır. Kitabe metni üç satır halinde düzenlenmiş ve kazıma tekniğiyle yazılmıştır. Ayak ucu taşı da yukarıdan üçgen biçiminde sonlanmıştır. Ayak ve baş taşlarının kuzey ve güney kenarları ikişer kertikle hareketlendirilmiştir.

Şekil 43: Baş ucu taşı

Şekil 44: Güney yan taşı

Güney yan taşı yüzeyi 45° derecelik taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla üç yönden çerçevelenmiştir. Çerçevenin iki kenarında sivri uçları üst köşelere bakan ikişerli ok ucu motifleri yer almaktadır. Kuzey yan taş yarıya kadar toprak altında kalmıştır. Görülebildiği kadarıyla taşın iki panoya ayrıldığı, doğudaki panoya çok kollu bir rozet motifinin işlendiği algılanmaktadır. Rozetin sol üst köşesine ok ucu motifi kazınmıştır. Batıdaki panoda ise stilize bir ağaç motifinin yer aldığı yanına ise çarkıfelek motifinin yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Tüm kompozisyon, yüzeyi 45° derecelik taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla üç yönden çerçevelenmiştir.

Şekil 45: Kuzey yan taş

Katalog No. 15

Kitabesi ve Tarih: 1972 / HAS (AN?)

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 175 (boy) x 85 (genişlik) x 65 (yükseklik)

Baş Taşı: 130 (yükseklik) x 38 (genişlik)

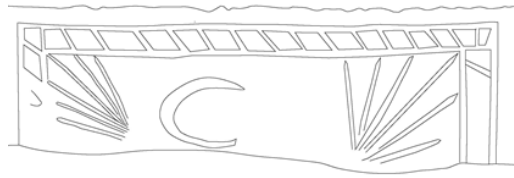
Ayak Taşı: 107 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda taşkın sarıklı kısa silindirik bir başlıkla sonlandırılmıştır. Başlık 29 cm, boyun kısmı ise 24 cm yüksekliğe sahiptir. Taşın batı cephesi üzerinde çöktürülerek oluşturulmuş 25 x 25 cm ölçülerinde bir kitabelik yer almaktadır. Ayak ucu taşı ise yukarıda tepesi pahlanmış bir üçgen şeklinde sonlanmaktadır. Taşın kuzey ve güney kenarları birer sıra kertikle hareketlendirilmiştir.

Mezarın kuzey yan taşının merkezde bir hilal-yıldız motifi yer almaktadır. Yıldız motifi oldukça yıpranmış durumdadır. Hilal-yıldız motifinin iki yanında da tek merkezden çıkmış ve zıt yönlerde ilerleyen altışar ışınsal hat yer almaktadır. Tüm bu kompozisyon, yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla üç yönden çerçevelenmiştir.

Şekil 46: Baş ucu taşı

Şekil 47: Kuzey yan taş

Katalog No. 16

Kitabesi ve Tarih: MHS (Muhsin?) / 11.1.973

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 170 (boy) x 90 (genişlik) x 66 (yükseklik)

Baş Taşı: 120 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Ayak Taşı: 116 (yükseklik) x 33 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda silindirik bir başlıkla sonlandırılmıştır. Başlık 26 cm, boyun kısmı ise 21 cm yüksekliğindedir. Taş üzerinde herhangi bir kitabelik bulunmamaktadır. Yazıt doğrudan baş ucu taşının batı cephesi yüzeyine kazınmıştır. Ayak ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Güneydeki yan taş, yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla üç yönden çevrelenmiştir. Taşın yüzeyinde başka bir süsleme bulunmamaktadır. Kuzey yan taş ise sade bırakılmıştır.

Şekil 48: Baş ucu taşı ve kuzey yan taş

Şekil 49: Güney yan taş

Katalog No. 17

Kitabesi ve Tarih: Seyfan / Hüseyin / 973

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 172 (boy) x 77 (genişlik) x 56 (yükseklik)

Baş Taşı: 95 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Ayak Taşı: 91 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Şekil 50: Baş ucu taşı ve detayı

Şekil 51: Güney yan taş

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Taşın batı yüzünde 28 x 21 cm ölçülerinde dikdörtgen şeklinde çöktürülmüş bir kitabelik yer almaktadır. Metin kazıma tekniğiyle yazılmıştır. Kitabenin üzerinde kanatlarını açmış ve ağzında dikdörtgen bir nesne tutan kuş figürü bulunmaktadır. Taşın kuzey ve güney kenarları üçer kertikle hareketlendirilmiştir. Ayak ucu taşı ise tepesi pahlanmış üçgen şeklinde sonlanmaktadır. Kuzey ve güney kenarları üçer kertikle hareketlendirilmiştir.

Mezarın güney yan taşı oldukça yıpranmış olup doğu kenarında yer alan hilal motifinin üst kısmı algılanabilmektedir. Kuzey yan taş ise bezemesiz bırakılmıştır. İki yan taş da çöktürülerek oluşturulmuş tek sıra silmeyele çerçevelenmiştir. Mezarın üstü çimentoyla kapatılmış ve çimentonun üzerine de “Şeref” adı yazılmıştır.

Katalog No. 18

Kitabesi ve Tarih: 1974

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 175 (boy) x 97 (genişlik) x 70 (yükseklik)

Baş Taşı: 101 (yükseklik) x 37 (genişlik)

Ayak Taşı: 110 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Tanımı: Mezarın baş ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Taşın batı yüzünde 25 x 25 cm ölçülerinde bir kitabelik yer almaktadır. Kitabeliğin kenarları çöktürülerek belirlenmiştir. Taşın kuzey ve güney kenarları üçer kertikle hareketlendirilmiştir. Mezarın ayak ucu taşı da form ve bezeme olarak baş taşına benzemektedir.

Mezarın yan taşları sade bırakılmış, yalnızca yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla üç yönden çerçevelenmiştir.

Şekil 52: Baş ucu taşı

Şekil 53: Güney yan taşı

Katalog No. 19

Kitabesi ve Tarih: İsmail / Şahin / d. 1331 / ö. 1.2.1975 / Ruhuna / Fatih

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 160 (boy) x 84 (genişlik) x 70 (yükseklik)

Baş Taşı: 115 (yükseklik) x 42 (genişlik)

Ayak Taşı: 110 (yükseklik) x 36 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda alt ucu taşkın şekilde sarılmış silindirik bir başlıkla sonlanmıştır. Başlık 21 cm, boyun kısmı ise 19 cm yüksekliğe sahiptir. Taşın batı yüzünde yer alan 52 x 30 cm ölçülerindeki kitabe beyaz mermerden yapılmış olup baş ucu taşına alçıyla tutturulmuştur. Ayak ucu taşı ise yukarıda yarım daire formunda sonlanmaktadır. Ancak üst kısmı kırılmıştır. Taşın kuzey ve güney kenarları ikişer kertikle hareketlendirilmiştir.

Mezarın iki yan taşı da benzer şekilde bezenmiştir. Merkezde hilal ve beş kollu yıldız motifi yer almaktadır. Kompozisyon, yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla üç yönden çerçevelemiştir.

Şekil 54: Baş ucu taşı

Şekil 55: Güney yan taşı

Katalog No. 20

Kitabesi ve Tarih: Fad / ime 19?5

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 170 (boy) x 95 (genişlik) x 50 (yükseklik)

Baş Taşı: 88 (yükseklik) x 37 (genişlik)

Ayak Taşı: 100 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Tanımı: Mezarın baş ve ayak ucu taşları yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Baş ucu taşının batı cephesi üzerinde çökertilerek oluşturulmuş 33 x 24 cm ölçülerinde dikdörtgen şekilli bir kitabelik yer almaktadır.

Güney yan taşı üzerinde çizgisel üslupla oluşturulmuş ve yan yana konumlandırılmış iki tane stilize ağaç motifi yer almaktadır. Kuzey yan taş ise yalnızca çökertilerek oluşturulmuş bir sıra silme kuşağıyla üç yönden çevrelenmiştir. Mezarın üzeri daha sonradan çimentoyla kapatılmış, çimentonun da üzerine "Fadime Yüksel" ve "Bayram" isimleri yazılmıştır.

Şekil 56: Güney yan taşı

Katalog No. 21

Kitabesi ve Tarih: Senem Seyey

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 190 (boy) x 105 (genişlik) x 65 (yükseklik)

Baş Taşı: 105 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Ayak Taşı: 102 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Tanımı: Mezarın baş ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Batı yüzünde 28 x 20 cm ölçülerinde çökertilerek oluşturulmuş dikdörtgen şekilli ve üçgen tepelikli bir kitabelik yer almaktadır. Taşın kuzey ve güney kenarında ikişer kertik bulunur. Ayak ucu taşı da form ve bezeme olarak baş taşına benzer şekilde biçimlendirilmiştir.

Şekil 57: Genel görünüm, güneybatıdan

Şekil 58: Güney yan taşı

Güney yan taşı çökertilerek oluşturulmuş tek sıra silmeyle dört kenardan da çerçeve içine alınmıştır. Çerçevenin üst kenarının alt kısmı kısa taramalarla hareketlendirilmiştir. Taramaların altında batı uçta çizgisel üslupta stilize bir hilal kazanmıştır. Diğer uçta ise dört dilime bölünmüş daire yer almaktadır. Kuzey yan taşı ise yarıya kadar toprağa gömülmüş vaziyettedir. Yalnızca taşın üst kısmındaki, yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiş enlice kuşak algılanabilmektedir.

Katalog No. 22

Kitabesi ve Tarih: Sür / meli

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 175 (boy) x 90 (genişlik) x 65 (yükseklik)

Baş Taşı: 95 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Ayak Taşı: 110 (yükseklik) x 32 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı tepesi yuvarlatılmış üçgen şeklinde sonlanmaktadır. Taşın batı yüzünde 22 x 17 cm ölçülerinde çökertilerek meydana getirilmiş dikdörtgen bir kitabelik bulunmaktadır. Ayak ucu taşı ise yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Her iki taşın da kuzey ve güney kenarları ikişer kertikle hareketlendirilmiştir.

Mezarın güney yan taşında iki adet içi boş daire yer almaktadır. Taş üç yönden de yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla çevrelenmiştir. Kuzey yan taşın ise yalnızca üst kısmında enlice bir kuşak yer almaktadır. Kuşağın yüzeyi 45°'lik tarama çizgilerinin bir ters bir düz şeklinde aralıklı olarak sıralanmasıyla hareketlendirilmiştir.

Şekil 59: Genel görünüm, güneybatıdan

Katalog No. 23

Kitabesi ve Tarih: Arap / Dönmez / İpza

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 170 (boy) x 100 (genişlik) x 65 (yükseklik)

Baş Taşı: 90 (yükseklik) x 40 (genişlik)

Ayak Taşı: 65 (yükseklik) x 37 (genişlik)

Tanımı: Mezarın baş ve ayak ucu taşları yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Baş ucu taşının batı yüzünde 24 x 16 cm ölçülerinde çökertilerek oluşturulmuş dikdörtgen kitabelik yer almaktadır. Kitabe metni kazınarak yazılmıştır. Taşın kuzey ve güney kenarları birer kerkle hareketlendirilmiştir. Mezarın baş ucu taşının ayak taşından daha küçük boyutlara sahip olması ilgi çekici bir özelliktir.

Güney yan taşı yukarıda enlice bir kuşakla sınırlandırılmış, kuşağın yüzeyi ise 45°'lik tarama çizgilerinin bir ters bir düz şeklinde aralıklı olarak atılmasıyla hareketlendirilmiştir. Kuşağın altında yan yana konumlandırılmış iki adet beş dilime bölünmüş yuvarlak yer almaktadır. Kuzey yan taş ise yarıya kadar toprağa gömülmüştür. Yalnızca taşın üst kısmındaki enine uzanan kuşak algılanabilmektedir. Bu kuşağın da yüzeyi güneydekine benzer şekilde taramalarla hareketlendirilmiştir.

Şekil 60: Güney yan taş

Katalog No. 24

Kitabesi ve Tarih: -

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 167 (boy) x 80 (genişlik) x 65 (yükseklik)

Baş Taşı: 130 (yükseklik) x 40 (genişlik)

Ayak Taşı: 108 (yükseklik) x 32 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda kalp şeklinde sonlanmaktadır. Bu özelliğiyle gömü alanındaki tek örnektir. Taşın batı yüzünde 30 x 19 cm ölçülerinde çöktürülerek oluşturulmuş yatay dikdörtgen şeklinde bir kitabelik yer almaktadır. Kitabelik kısmı boş bırakılmıştır. Ayak ucu taşı ise yukarıda üçgen biçiminde sonlanmaktadır.

Güney yan taşın yüzeyi çimentoyla sıvanmış, kuzey yan taşın ise yüzeyi sade bırakılmıştır.

Şekil 61: Baş ucu taşı

Şekil 62: Güney yan taş

Katalog No. 25

Kitabesi ve Tarih: -

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 168 (boy) x 90 (genişlik) x 46 (yükseklik)

Baş Taşı: 106 (yükseklik) x 38 (genişlik)

Ayak Taşı: 92 (yükseklik) x 40 (genişlik)

Şekil 63: Genel görünüm, güneybatıdan

Tanımı: Başucu taşı yukarıdan taşkın sarıklı silindirik bir başlıkla sonlandırılmıştır. Başlık 31 cm, boyun kısmı ise 20 cm yüksekliğindedir. Taşın batı yüzünde 25 x 22 cm ölçülerinde çöktürülerek oluşturulmuş boş bir kitabelik yer almaktadır⁷. Ayak ucu taşı ise yukarıda tepesi pahlanmış bir üçgen şeklinde sonlanmaktadır. Taşın kuzey ve güney kenarları ikişer kertikle hareketlendirilmiştir.

Güney yan taşı, yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla üç yönden çevrelenmiştir. Kuzey yan taşı ise oldukça yıpranmış olup kalan izlerden yola çıkılarak güney yan taşındakine benzer bir kuşak düzenlemesine sahip olduğu düşünülmektedir.

Katalog No. 26

Kitabesi ve Tarih: -

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 160 (boy) x 72 (genişlik) x 77 (yükseklik)

Baş Taşı: 125 (yükseklik) x 33 (genişlik)

Ayak Taşı: 95 (yükseklik) x 33 (genişlik)

Tanımı: Baş ucu taşı yukarıda çapraz dilimli, dışa taşkın sarıklı sonlanmaktadır. Ancak diğerlerinden farklı olarak bu örnekte sarığın hatları kazımlarla vurgulanmıştır. Başlık kısmı 23 cm, boyun kısmı ise 14 cm yüksekliğe sahiptir. Taşın batı yüzünde 30 x 26 cm ölçülerinde çöktürülerek oluşturulmuş boş bir kitabelik yer almaktadır. Mezarın ayak ucu taşı ise yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Taşın yüzeyinde herhangi bir hareketlendirme unsuruna yer verilmemiştir.

Şekil 64: Baş ucu taşı

Şekil 65: Güney yan taşı

Güney yan taşı iki panoya ayrılmıştır. Batıdaki panoda yan yana konumlandırılmış iki adet kare yer almaktadır. Karelerin her biri çapraz eksenle ikiye bölünmüş ve her bir parçanın içerisine bir üçgen işlenmiştir. Doğudaki panoya ise sivri uçları sağ ve sol üst köşelere bakan ok uçları kazınmıştır. Sağdaki ok ucu çiftli şekilde işlenmiştir. İki pano da üç yönden yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla sınırlandırılmıştır. Kuzey yan taşı ise yalnızca güneydekine benzer formda bir sıra kuşakla üç yönden çerçeveselendirilmiştir.

⁷ 20.18.2022 tarihinde kızıyla yapılan röportajda (adını vermek istememiştir) mezarlığın İsmail Özdamar'a ait olduğu, kendisinin Almanya'da çalıştığı ve 1973 yılının Ocak ayında vefat ettiği öğrenilmiştir. Ayrıca kızı, İsmail Özdamar'ın köyedeki Alevi dedeleri ile de arasının iyi olduğunu, her Türkiye'yi ziyaretinde dedeleri de ziyaret ettiğini belirtmiştir.

Katalog No. 27

Kitabesi ve Tarih: -

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 210 (boy) x 102 (genişlik) x 55 (yükseklik)

Baş Taşı: 120 (yükseklik) x 55 (genişlik)

Ayak Taşı: 70 (yükseklik) x 45 (genişlik)

Tanımı: Yolun güneyinde yer alan mezarın baş ucu taşı yukarıda, alt ucu halka şeklinde sarılmış kısa silindirik bir başlıkla sonlanmaktadır. Başlık kısmı 16 cm, boyun kısmı ise 15 cm yüksekliğe sahiptir. Ayak ucu taşı ise dikdörtgen şekillidir. Yan taşlar da dâhil mezarda hiçbir süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

Şekil 66: Genel görünüş, kuzeybatıdan

Katalog No. 28

Kitabesi ve Tarih: -

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 230 (boy) x 185 (genişlik) x 25 (yükseklik)

Baş Taşı: 124 (yükseklik) x 46 (genişlik) ve 120 (yükseklik) x 36 (genişlik)

Ayak Taşı: 102 (yükseklik) x 46 (genişlik) ve 106 (yükseklik) x 40 (genişlik)

Tanımı: Mezar bir çerçeve içerisine alınmış, birer ayak ve birer baş ucu taşı bulunan iki kabir ihtiva etmektedir. İki baş taşı da yukarıda aynı şekilde biçimlendirilmiş dışa taşkın sarıklı bir kavukla sonlanmaktadır. Güneydeki taşın başlığı 27, boynu 13 cm; kuzeydeki taşın başlığı 26 cm boyun kısmı ise 11 cm yüksekliğindedir. Ayak ucu taşları ise yukarıda üçgen biçiminde sonlandırılmıştır. Mezarın yan taşları sade bir şekilde bırakılmıştır. İki kabrin de sarıklı kavuklara sahip olmasından dolayı ikisinin de erkek mezarı olduğu, dolayısıyla kardeş olabilecekleri düşünülmektedir.

Şekil 67: Genel görünüş, kuzeybatıdan

Katalog No. 29

Kitabesi ve Tarih: -

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 180 (boy) x 88 (genişlik) x 51 (yükseklik)

Baş Taşı: 118 (yükseklik) x 34 (genişlik)

Ayak Taşı: 113 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Tanımı: Sarı Abdal Ocağı Türbesi içerisinde yer alan mezarın baş ucu taşı yukarıda alt ucu halka şeklinde sarılmış silindirik şekilli dilimli başlıkla sonlanmaktadır. Başlık 23 cm, boyun kısmı ise 17 cm yüksekliğe sahiptir. Baş ucu taşının batı cephesi üzerinde yarım daire kemerli niş şeklinde çöktürülmüş kitabelik yer almaktadır. 37 x 20 cm ölçülerindeki kitabeliğin yüzeyinde bazı kazımlar algılansa da bunlar oldukça yıpranmış olduğundan okunamamaktadır. Ayak ucu taşı yukarıda yarım daire kemer şeklinde sonlandırılmış olup kuzey ve güney kenarları üzer kerktilerle hareketlendirilmiştir.

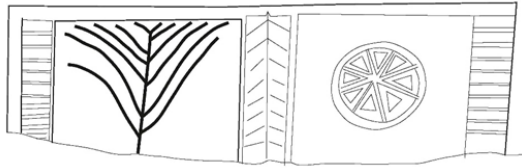
Mezarın güney yan taşı iki panoya ayrılmıştır. Batıdaki panoda çizgisel üslupla oluşturulmuş stilize bir ağaç motifi yer almaktadır. Doğudaki panoda sekiz kollu bir rozet bulunmaktadır. Panolar yukarıdan çöktürülerek oluşturulmuş bir silme sırası ile iki yandan ise yüzeyi 90°lik taramalarla hareketlendirilmiş enlice kuşaklarla çerçevelenmiştir.

Şekil 68: Baş ucu taşı

Şekil 69: Güney yan taşı

Mezarın kuzey yan taşı, yüzeyi üç adet zikzak dişiyile hareketlendirilmiş enlice bir kuşakla iki panoya ayrılmıştır. Her iki panonun da üst köşelerinde üçgen şekilli birer köşebent yer almaktadır. Batıdaki panoda daire içerisine alınmış yedi kollu bir çarkıfelek kazınmışken doğudaki panonun yüzeyine yedi kollu bir rozet işlenmiştir. Bütün kompozisyon çöktürülerek oluşturulmuş bir sıra silme ile üç yönden çevrelenmiştir.

Şekil 70: Kuzey yan taşı

Katalog No. 30

Kitabesi ve Tarih: -

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 175 (boy) x 90 (genişlik) x 55 (yükseklik)

Baş Taşı: 100 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Ayak Taşı: 95 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Tanımı: Sarı Abdal Ocağı Türbesi içerisinde yer alan mezarın baş ucu taşı yukarıda alt ucu halka şeklinde sarılmış silindirik şekilli dilimli başlıkla sonlanmaktadır. Başlık kısmı 23 cm, boyun kısmı ise 16 cm yüksekliğe sahiptir. Ayak ucu taşı yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Her iki taşta da ne bir kitabelik ne de bir yazıt bulunmaktadır. Benzer şekilde güney yan taş da sade bırakılmıştır. Yalnızca kuzey yan taşın tam merkezinde stilize bir ağaç motifi yer almaktadır.

Şekil 71: Genel görünüm, güneydoğudan

Şekil 72: Kuzey cephe, detay

Katalog No. 31

Kitabesi ve Tarih: -

Ölçüler(cm):

Çerçeve: 165 (boy) x 89 (genişlik) x 59 (yükseklik)

Baş Taşı: 118 (yükseklik) x 30 (genişlik)

Ayak Taşı: 90 (yükseklik) x 35 (genişlik)

Tanımı: Sarı Abdal Ocağı Türbesi içerisinde yer alan mezarın baş ucu taşı yukarıda alt ucu halka şeklinde sarılmış silindirik şekilli dilimli başlıkla sonlanmaktadır. Başlık kısmı 32 cm, boyun kısmı ise 16 cm yüksekliğe sahiptir. Ayak ucu taşı ise yukarıda yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Yan taşlar sade bırakılmıştır.

Şekil 73: Genel görünüm, güneydoğudan

3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Bu bölümde katalogta ele alınarak incelenen ve kısaca tanımlanan 31 adet mezar, tipolojisine, malzemesine, kitabesine, süsleme tekniği ve süslemede kullanılan motiflere göre alt başlıklarda değerlendirilecek ve benzer örnekleriyle karşılaştırılacaktır.

3.1. Mezar Tipolojisi

Nevşehir'in Avanos ilçesine bağlı Ayhan köyü mezarlığından yapılan araştırma neticesinde mezarların tek bir şekilde yapıldığı anlaşılmaktadır. Mezarlar iki yan taştan ve şahidelerden meydana gelmektedir. Baş ve ayak ucu taşları iki yan taşın arasına konumlandırılmıştır. Bu parçaların hiçbir şekilde birbirine sabitlenmediği anlaşılmaktadır. Sonradan ayrılan taşların metal şeritlerle⁸ ya da mezarın üzeri çimento harcıyla kapatılmak suretiyle⁹ bir arada tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. Gösterdikleri bu özellikler nedeniyle mezarların hepsi de açık sandık mezar tipine girmektedir (Çal, 2015).

Tekli mezarların boyları ortalama 1,80 ile 1,60 m arasında; enleri ise 0,74 ile 1,15 m arasında değişmektedir. Bunların dışında 2,30 x 1,85 m ebatlarında bir de çiftli kabir bulunmaktadır. Mezarları oluşturan taşların et kalınlığı ise ortalama 0,15-0,20 m arasında değişmektedir.

3.2. Mezarı oluşturan Unsurlar

3.2.1. Şahideler

3.2.1.1. Baş Ucu Taşları

Mezarların baş ucu taşlarının hepsi batı yönünde yer almaktadır. Hepsi de tek parça blok taşlardan yapılmış olup yükseklikleri 1,55 ile 0,88 m arasında, genişlikleri ise 0,65 ile 0,29 m arasında değişmektedir.

Mezarlıkta yer alan 32 adet baş ucu taşının 12 tanesi yukarıda yarım daire şeklinde¹⁰, 1 tanesi ise sivri kemerli şekilde¹¹ sonlanmaktadır. Bunlar arasında yalnızca 9 numaralı baş ucu taşı farklı bir şekilde düzenlenmiş ve taşın doğu cephesi üzerine silindirik bir başlık ile boyun kısmı kabartılmıştır (Şekil 75). 24 numaralı örneğin ise yukarıda kalp şeklinde mi yoksa bir çeşit stilize başlık olarak mı sonlandırıldığı belirsizdir. Yapılan katalog taramalarında bunun bir benzerine rastlanmamıştır (Şekil 74). Geri kalan örneklerin hepsi dikdörtgen bir gövde üzerine yerleştirilmiş bir başlıkla son bulmaktadır.

Şekil 74: Kat. No. 24 Şekil 75: Kat. No. 9

8 Kat. No. 6, 12.

9 Kat. No. 4, 5, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 29.

10 Kat. No. 4, 6, 8, 9, 10, 11, 17, 18, 20, 21, 22, 23.

11 Kat. No: 14.

Yarım daire şekilli baş ucu taşlarının 3 tanesi tarihsiz olup¹² birinin 20. yüzyıla ait olduğu tespit edilmesine rağmen kesin tarihi bilinmemektedir.¹³ Geri kalan örnekler 1937-1974 yılları arasına tarihlenmektedir. Sivri kemerli olan tek örnek ise 1970 tarihlidir.

Baş ucu taşları genellikle süslemesiz ve sadedir. Yalnızca gövdelerinin batı cepheleri üzerinde bir kitabelik bulunabilmektedir. Kitabesi olmayan mezarlarda bu kısım boş bırakılmıştır.

3.2.1.1.1. Başlık Tipleri

Araştırmaya konu olan 32 baş ucu taşının 18 tanesinde başlık bulunmaktadır. Başlıkların tamamı bir boyun üzerine oturmaktadır. Başlıkların yükseklikleri genel olarak 0,16 m. - 0,32 m arasında değişmekteyken, boyun kısımları ortalama 0,11 m. - 0,24 m arasında yüksekliğe sahiptir. Katalog bölümünde kısaca tanımlanan başlıklar iki ana grupta toplanabilir.

1. Grup: Bu gruba giren başlıklar silindirik biçimlidir. Bu silindirik başlıklar biçimlerine ve sarıklarının şekline göre üç alt grupta ele alınabilir.

1a: Başlıkların 8 tanesi enine sarılmış taşkın sarıklı silindirik başlık formundadır.¹⁴ Bu başlıkların sarıkları başlığın alt tarafında enlemesine bir şerit halinde sarılmış olup ne başlıkta ne de sarıkta herhangi bir hareketlendirme unsuru bulunmamaktadır. 15 ve 25 numaralı örneklerde sarık diğerlerine göre daha enlice tutulmuştur. Erzurum Tuzcu Köyü Mezarlığı'nda (Işık, 2018), Tunceli - Hozat Dervişcemal Köyü Mezarlığı'nda (Kulaz, 2018) ve Kayseri Büyük Bürüngüz Mezarlığı'nda (Çaylar, 2016) bu tipin benzerlerine rastlanmıştır.

26 numaralı örnekte ise sarık hem enlice tutulmuş hem de yüzeyindeki çapraz taramalarla konturları vurgulanmıştır. Buna benzer bir örneğe Elazığ Harput'ta 1986 tarihli Nakşibendi halifesine ait bir mezarda (Güzel, 2018) ve Tunceli - Malazgirt Gelincik Köyü Mezarlığı'nda (Kulaz, 2018) rastlanmaktadır.

Başlıklardan 5 tanesinin¹⁵ tarihi bilinmektedir. Aralarında en erken örnek 1829-1830 tarihli 3 numaralı mezarın başlığıdır. Diğer 4 örnek ise 1967-1975 yılları arasına tarihlenmektedir.

Şekil 76: Kat. No. 13

Şekil 77: Kat. No. 25

Şekil 78: Kat. No. 26

12 Kat. No. 21, 22, 23.

13 Kat. No. 20.

14 Kat. No. 3, 12, 13, 15, 19, 25, 26, 27.

15 Kat. No. 3, 12, 13, 15, 19.

1b: Bu gruba giren 3 başlık da dilimli bir forma sahip olup alttan taşıntı yapmayan tek sıra destarla enlemesine sarılmıştır.¹⁶ Bu örneklerin 12 terklı Bektaşî başlıklarına (Hüseynî tac) benzetilmeye çalışıldığı düşünülmektedir. Ancak Ayhan köyü mezarlığındaki örneklerin hiçbirinde 12 dilim bulunmamaktadır. Bu gruba giren 3 örneğin de tarihi bilinmemekle birlikte üçünün de Sarı Abdal Ocağı içerisinde yan yana yer alması aynı dönem içerisinde yapıldıklarını düşündürmektedir.

Şekil 79: Kat. No: 29 Şekil 80: Kat. No. 30 Şekil 81: Kat. No. 31

1c: Bu grupta silindirik biçimli sarıksız başlıklar yer almaktadır.¹⁷ Şekil itibarıyla bu başlıklar fesi andırmaktadır ancak bunların tepelerinde püskül yer almamaktadır. 7 numaralı mezar 1949, 16 numaralı mezar ise 1973 tarihini taşımaktadır. Başlığın benzer örneklerine Muğla, Şeyh Külliyesi Haziresi'nde (Kürüm–Nazlıay, 2018), Erzurum Tuzcu Köyü Mezarlığı'nda (Işık, 2018, 300), Yozgat Cevheri Ali Efendi Haziresinde (Çerkez, 2013), Boyabat Köyü Mezarlığı'nda (Çal, 2015) ve Kastamonu Atabey Gazi Camisi Haziresi'nde (Çal –Ataoguz Çal, 2008) rastlanmaktadır.

Şekil 82: Kat. No. 7 Şekil 83: Kat. No. 16

2. Grup: Bu gruba giren 5 başlık da taşkın sarıklı kavuklar şeklinde yapılmışlardır.¹⁸ Bu tip başlıkların Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde benzer örnekleri bulunmaktadır. Ancak bu örnekler çubuklu, kafes dilimli veya yıldız desenli olarak gruplandırılabilir (Çal, 2000). Ayhan köyündeki mezarlarda ise 2 numaralı örnek dışında böyle bir detaylandırma söz konusu değildir. 2 numaralı örnek her ne kadar yıpranmış olsa da çubuklu başlıklı, taşkın sarıklı bir kavuk olduğu anlaşılmaktadır. Bu gruptaki 1 (1810-1811) ve 2 (1819-1820) numaralı mezarlar en erken tarihli örneklerdir. 28 numaralı mezardaki iki mezar taşında da tarih bulunmamaktadır.

16 Kat. No. 29, 30, 31.

17 Kat. No.7, 16.

18 Kat. No. 1, 2, 5, 28.

5 numaralı mezar ise 1944 tarihli olup erken dönemdeki örneklerinin bir kopyası niteliğindedir. Sonuç olarak bu tip başlıkların mezarlıktaki en erken tarihli örneklerde kullanıldığı söylenebilir.

Bu başlıkların benzerlerine Kayseri Zamantı Irmağı çevresinde (Sağiroğlu Arslan, 2018) ve Tunceli - Malazgirt Gelincik Köyü Mezarlığı'nda (Kulaz – İgit, 2018) rastlanmaktadır.

Şekil 84: Kat. No. 1 Şekil 85: Kat. No.2 Şekil 86: Kat. No. 5

3.2.1.2. Ayak Ucu Taşları

İncelenen mezarların ayak ucu taşlarının hepsi de doğu yönde yer almaktadır. Yekpare blok taşlardan yapılan bu şahidelerin yüksekliği 1,45 – 0,65 m; genişliği ise 0,48 – 0,27 m arasında değişmektedir. Ayak ucu taşlarının 24 tanesi yukarıda yarım daire şeklinde son bulmaktayken 4 tanesi üçgen biçiminde¹⁹; 2 tanesi tepesi pahlanmış üçgen biçiminde²⁰ sonlanmaktadır. 2 tane ayak ucu taşı kare şekillidir.²¹ 2 numaradaki örneğin ise ayak ucu taşı dikdörtgen şekilli olup tepesinde 0,37 m yüksekliğinde haçvari kesitli bir uzantı bulunmaktadır.

Şahidelerde görülen diğer bir özellik ise kuzey ve güney kenarları üzerine iki ya da üç sıra halinde kazınmış kertiklerdir. Bu kertikler genellikle hem baş ucu hem de ayak ucu taşları üzerine kazınmış olup²² altı örnekte sadece ayak ucu taşında²³, bir mezarın ise²⁴ yalnızca baş ucu taşında karşımıza çıkmaktadır.

3.2.2. Yan taşlar

Yan taşların hepsi yekpare blok taşlardan yapılmış olup boyları 2,30 m ile 1,50 m arasında; yükseklikleri ise 0,77 ile 0,25 m arasında değişmektedir. Mezarlarda yer alan süslemelerin neredeyse tamamı yan taşlar üzerinde yer almaktadır. Özellikle güney yan taşlar kuzeydekilere göre daha süslüdür.

3.3. Malzeme

Kataloğa dahil edilen mezarlar malzeme açısından değerlendirildiğinde bölge taşının tercih edildiği görülmektedir. Mezarlarda kullanılan taşlar açık sarı - krem ve kiremit rengi olmak üzere iki grupta toplanabilir. Bu taş çok sert olmamakla birlikte

19 Kat. No: 14, 24, 28.

20 Kat. No: 15, 25.

21 Kat. No: 3, 27.

22 Kat. No: 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 21, 22.

23 Kat. No: 1, 5, 15, 16, 19, 25.

24 Kat. No: 23.

kolay işlenebildiğinden dolayı tercih edilmiş olmalıdır. Yine yumuşak yapısından dolayı çabuk yıpranabilen bu taşlar mezarlar üzerindeki bezemelerin bir kısmının günümüze ulaşmamasında ana etken olmuştur.

Bölgede bir taş ocağının varlığına dair herhangi bir veri bulunmamakla beraber taşların mezarlığın hemen yanındaki veya çevredeki kayalardan temin edilerek şekillendirildiği düşünülmektedir.

3.4. Kitabe

Mezar taşları üzerinde toplamda 29 adet kitabe tespit edilebilmiştir. Bu kitabeliklerin 22 tanesi dikdörtgen şekillidir. Bu 22 örneğin 2'si yatay şekilde konumlandırılmıştır.²⁵ 2 kitabelik üçgen şekilli bir tepeliğe sahipken²⁶, 2'sinin de yarım daire şekilli bir tepeliği vardır.²⁷ Kitabeliklerin 5 tanesi yarım daire kemerli niş formundadır.²⁸ 18 numaralı kitabe kare formudur. 16 numaralı örnekte kitabe metni doğrudan baş ucu taşının batı cephesi üzerine kazınmıştır. 1 ve 2 numaralı mezarlar hem baş ucu hem de ayak ucu taşlarında bir kitabelik barındırması bakımından ilginç örneklerdir. Ayrıca 9 numaralı mezarın baş taşının iki cephesinin üzerinde de birer kitabe bulunması dikkat çekici bir özelliktir.

Kitabeliklerin 21 tanesi çöktürülerek oluşturulmuştur. Yalnızca 5 ve 18 numaralı mezarlıkların kitabeleri çerçeve içerisine alınmıştır. 19 numaralı örnekte ise ölen kişinin bilgileri beyaz mermer üzerine işlenerek baş taşının batı yüzüne alçıyla tutturulmuştur.

Kitabelerin 23 tanesi okunabilmiştir. Bu yazıtların 3 tanesi Arap harfli olup²⁹ 1810-1811, 1819-1820 ve 1829-1830 tarihlerini taşımaktadırlar. Kitabesinde tarih taşıyan diğer 16 örnek ise 1937-1975 yılları arasına aittir.³⁰ Bir mezar da 20. yüzyıla ait olmasına rağmen tam tarihi tespit edilememiştir.³¹ En erken ve en geç mezarlar arasında 165 yıl olduğu anlaşılmaktadır. Bu da köydeki bezemeli mezar taşı yapımının uzun yıllardır süren bir gelenek haline geldiğini göstermektedir. Ancak 1830 ile 1937 arasındaki 107 yıllık döneme ait mezar taşları kayıp görünmektedir. Elimizde şimdilik bu kaybın sebebini açıklayabilecek bir veri bulunmamaktadır.

Kitabelerde yer alan bilgiler oldukça sınırlı olup çoğunlukla bir isim, soy isimi ve tarihten ibarettir.³² Bazılarında sadece isim ve tarih³³, sadece kimlik bilgisi³⁴ veya sadece tarih³⁵ yer alabilmektedir. Yalnızca 1 ve 3 numarada kitabe metni olduğu tespit edilebilmiş ancak bunlar da yıpranmış olduklarından çözümlenememiştir.

3.5. Süsleme

Ayhan köyü mezarlığındaki mezar taşlarının tamamı kazıma tekniğiyle süslenmiştir. Yalnızca 2 numaralı mezarın güney yan taşındaki motifler zeminden kabartılarak

25 Kat. No. 15, 24.

26 Kat. No. 6, 23.

27 Kat. No. 7, 13.

28 Kat. No. 9, 10, 12, 14, 29.

29 Kat. No. 1, 2, 3.

30 Kat. No. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19.

31 Kat. No. 20.

32 Kat. No. 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 19.

33 Kat. No. 2, 4, 6, 8, 15, 16, 20.

34 Kat. No. 21, 22, 23.

35 Kat. No. 5, 18.

yapılmıştır. Bu mezardaki süslemeler nitelik bakımından mezarlıktaki en kaliteli örnekleri sergilemektedir. Süsleme kompozisyonunda daha çok geometrik ve bitkisel motiflere rastlanmaktayken sadece bir örnekte figürlü süsleme görülmektedir.³⁶ Mezar taşlarında yer alan bu motif ve işaretlerin sembolik anlamlarının yanı sıra geçmişten gelen kültürel hafızanın da bir yansıması olabileceği düşünülmektedir. Ne yazık ki mezar taşlarında mevtanın bilgileri ayrıntılı bir şekilde aktarılmadığından süslemelerin cinsiyetlere veya meslek gruplarına göre değişip değişmediği tespit edilememiştir.

3.5.1. Bitkisel Süsleme

Mezar taşlarında en çok rastlanan örnek stilize ağaç motifidir. Eski Türklerde avcılık-toplayıcılık döneminin orman ve ağaç kültürüne bağlanan ağaç Türk mitolojisinin esas unsurlarından biri olup insanın yaratılışıyla ilişkilendirilmiştir (Bayat, 2015). Bu bağlamda ele alınacak olursa mezar taşları üzerinde gördüğümüz ağaç motifleri de ölümden sonraki yeniden doğuşu simgeliyor olmalıdır.

İncelenen örneklerde bu motifin bir gövdenin iki yanından çıkan çizgisel üsluplu dallardan meydana getirildiği görülmüştür³⁷ (Şekil 87). 20 numaralı mezarın güney yan taşında diğerlerinden farklı ağaç tipleri görülmektedir. Doğudaki ağacın dalları uçlarından budaklanmaktadır (Şekil 89). Bunun benzerlerine Sivas'ın İmralı yöresindeki Arık ve Karacaören köy mezarlıklarında rastlanmaktadır (Taşkın, 2022). Batıdaki ağaç motifinde ise dalların uçlarında nar ağacını andırır şekilde yuvarlak meyveler yer almaktadır (Şekil 90). Nar da hayat ağacı sembeleri arasında yer almakta olup neredeyse tüm uygarlıklarda bereket simgesi olarak kullanılmıştır. Günümüz Anadolu'sunda Türkmen aşiretlerinde Fatma Ana'yı ve onunla ilgili inançları simgelemektedir (Elitez, 1996). Bunun bir benzeri Karapınar Köyü Mezarlığı'nda karşımıza çıkmaktadır (Taşkın, 2022).

9, 12 ve 14 numaralı mezarlar 1960-1970 arasına tarihlendirilirken 20 numaralı mezarın 20. yüzyıla ait olduğu bilinmektedir. Diğer iki mezarın tarihi bilinmemekle birlikte bunlar da üslupsal olarak diğerleriyle benzerlik gösterdiklerinden 20.yüzyıla tarihlenebilir.

Şekil 87: Kat. No

Şekil 88: Kat. No. 29

Şekil 89: Kat. No. 20

Şekil 90: Kat. No. 20

Diğer bir ağaç motifi ise daha stilize şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ortada gövdeyi temsil eden dikey çizginin iki tarafındaki taramalar dalları simgelemektedir³⁸ (Şekil 91). Bu tipin çeşitli varyantları bulunabilmektedir (Qurbanov, 2013). Bazı kaynaklarda benzer düzenlemeler başak olarak da anılmakta ve kilimler üzerinde de karşımıza çıkmaktadır (Gülensoy, 1989).

Yukarıda bahsedilenler dışında 2 numaralı mezarın güney yan taşı üzerine konumlandırılmış ve uç kısmı sağa doğru eğilmiş bir selvi ağacı yer almaktadır

36 Kat. No.17.

37 Kat. No. 9, 12, 14, 20, 29.

38 Kat. No. 12, 29, 30.

(Şekil 92). Selvi motifine Osmanlı Dönemi mezar taşlarında yaygın bir şekilde rastlanmaktadır. Selvi sürekli yeşil kalmasıyla ölümsüzlüğü simgeleyen bir ağaçtır. Servilerin tepelerinin yana yatık olması ise ya doğrudan tabiatın bir taklidi ya da kutsal bir varlığa riayet veya teslimiyet nişanesi olarak görülebilir (Oğuz, 1983). Diğer yandan serviyi İslamiyet öncesi Türk inançlarında önemli bir yer tutan hayat ağacıyla da ilişkilendirmek mümkün görünmektedir (Güzel, 2018).

9 numaralı mezarda ise rozet içerisine alınmış altı yapraklı bir çiçek (pençberk) bulunmaktadır (Şekil 93). Mezar taşlarında yaygın olarak kullanıldığı anlaşılan motifin benzer örneklerine Kayseri Zamantı Irmağı çevresinde (Sağiroğlu Arslan, 2018), Talas - Akçakaya Köyü Mezarlığı'nda (Ünsal, 2019), Erzincan - Çayırılı Sarıgüney Köyü Mezarlığı'nda (Çal, 2011), Erzincan - Çayırılı Eşmepınar Köyü Mezarlığı'nda (Çal, 2007), Kastamonu Atabey Gazi Camisi Haziresi'nde (Çal-Ataoguz Çal, 2008) rastlanmaktadır.

Şekil 91: Kat. No. 30

Şekil 93: Kat. No. 9

3.5.2. Geometrik Süsleme

Kataloga dahil edilen mezarların üzerindeki geometrik süslemeler çarkifelekler, rozetler, üçgenler ve dairelerden oluşmaktadır.

Rozetler: Geometrik bezeme arasında en çok rastlanan örnek rozetlerdir.³⁹ Rozetler dairenin merkezinden kenarlarına doğru uzanan ışınsal hatlardan oluşmaktadır. Bu ışınsal hatlar genellikle 8 tane⁴⁰ olmakla birlikte (Şekil 94) 9 numaralı mezarın güney yan taşındaki rozette 15 (Şekil 95), 29 numaralı örneğin kuzey yan taşındaki ise 7 tane ışınsal hat bulunmaktadır. 10 numaralı örneğin güney yan taşı üzerinde ise bir yarım rozet yer almaktadır. Ancak aşınmış olduğundan yüzeyindeki ışınsal hatların sayısı bilinmemektedir.

Bu örneklerden yalnızca 2 numaralı mezar 1819-1820 yılına ait olup geri kalan mezarlar⁴¹ 1960-1970 yılları arasına tarihlendirilmektedir. 29 numaralı mezarın ise tarihi bilinmemektedir.

Rozet şekilleri çok eski devirlerden beri mezar taşları üzerinde ve şaman asaları üzerindeki bayraklarda (Çoruhlu, 2011) kullanılmaktadır. Erken devir örnekleri daha çok astrolojik semboller olarak anlandırılmışlardır. Güneşi veya ayı sembolize eden dairenin içerisinde yer alan ışınsal hatlar özellikle güneşin simgesi olarak yorumlanmıştır (Esin, 2004). Ancak bu sembollerin Anadolu Türkmen/Alevi-Bektaşî

39 Kat. No. 2, 9, 10, 12, 14, 29.

40 Kat. No. 2, 9-kuzey yan taş, 12, 14, 29.

41 Kat. No. 9, 10, 12, 14.

inançları içerisinde ne gibi anlam değişikliklerine uğradığını ve nasıl yeni anlamlar kazandığını kesin hatlarla ortaya koymak güç görünmektedir.

Erzincan - Çayırılı Eşmepınar Köyü Mezarlığı'nda (Çal, 2007), Erzincan - Çayırılı Başköy Mezarlığı'nda (Çal, 2011) ve Kastamonu Atabey Gazi Camisi Haziresi'nde (Çal-Ataoguz Çal, 2008) benzer örnekler görülmektedir.

Şekil 94: Kat No. 2

Şekil 95: kat. No. 9

Şekil 96: Kat. No. 29

Şekil 97: Kat. No. 10

Çarkifelekler: İncelenen örnekler arasında 3 tanesinde çarkifelek motifine rastlanmıştır. 12 numaralı örnekte çarkifeleğin kolları 13 tane olup bu kollar düzensiz bir şekilde sıralanmıştır. 29 numaralı örnek 7 kolludur. 9 numaralı örnek ise aşınmış olduğundan kollarının sayısı bilinmemektedir.

Çark sembolü merkezden dışa doğru açılan kollar ve bu kolları kuşatan bir daireden meydana gelmektedir. Çarkın çevresindeki daire sürekliliği sembolize etmekte böylelikle çarkifelek motifi de bir merkeze bağlı olarak devamlılığı simgelemektedir (Çaycı, 2015).

Çayırılı Eşmepınar Köyü Mezarlığı'nda (Çal, 2007), Kahramanmaraş - Keklikoluk Köyü Mezarlığı'nda (Polat, 2017), Tokat Müzesi'ndeki Erenler Mezarlığı'ndan gelmiş olan mezar taşlarında (Karamağralı, 1971) ve Talas - Akçakaya Köyü Mezarlığı'nda (Ünal, 2019) benzer örneklere rastlanmaktadır.

Daireler: Mezar taşlarına kazınmış olan daireler ya içi boş⁴² (Şekil 98) ya da dilimlenmiş şekilde karşımıza çıkmaktadırlar. Dilimli olanlar 4⁴³ (Şekil 99) ya da 5⁴⁴ (Şekil 100) dilimli şekilde yapılmışlardır. 5 dilimli örneğin merkezi başka bir daire ile vurgulanmıştır.

Şekil 98: Kat. No. 22

Şekil 99: Kat. No. 4

Şekil 100: Kat. No. 23

Mezar taşlarındaki içi boş daire motifi MÖ 10. yüzyılın başından beri görülmektedir (Çoruhlu, 2019). Türk ikonografisi içerisinde dairevi şekillerin gün ve/ya ayı temsil ettiği bilinmektedir (Esin, 2004). Mezar taşlarında görülen diğer bir motif ise dörde bölünmüş daire motifidir. Türklerde yeryüzü dörtgen biçimli kabul edilmekte, ortasında yer alan daire ise gökyüzünü temsil etmekteydi. Şeklin ortasındaki

42 Kat. No. 22.

43 Kat. No. 4, 21.

44 Kat. No. 23.

bir dağ ve dünya ağacı çeşitli katlara ayrılmış göğü ve yeri birleştirmekteydi. Bu motif de yüzünün bu merkezden dört yöne ayrılmasını simgelemektedir (Çoruhlu, 2011). Başka bir yoruma göre ise Daire evreni, ortasındaki işaret ise dört yönü dolayısıyla evrenin mekânsal bölümünü simgelemektedir. Ayrıca daire hayatın temelini, zamanın ve mekânın sonsuzluğunun simgesidir. Bu durumda ebedi ve ezeli bir varlık olan evrenin hâkimi Tanrı'nın sembolü olarak da kabul edilebilir (Bayat, 2015).

Bu motifler o zamandan günümüze kadar mezar taşları üzerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla zaman içerisinde anlamsal değişimlere uğramış olsalar da ölümlerle ilişkilerini korudukları görülmektedir.

Üçgenler: Ayhan köyündeki mezar taşlarında üçgen motifine 29 numaralı mezarın kuzey yan taşı üzerindeki panoların köşebentlerinde rastlanmaktadır. Ayrıca 5 numaralı mezarın baş şahidesinin batı cephesinde, başlığın üzerine tepe noktasından başlayan bir çizgiyle ikiye bölünmüş eşkenar bir üçgen işlenmiştir (Şekil 101). Şeklin benzerleri Nevşehir Hacı Bektaş Veli Külliyesi haziresindeki başlıklarda (Bayrakal, 2011) ve İstanbul Şahkulu Tekkesi'ndeki Ömer Baba'ya ait mezar başlığında (Çal, 2022) görülmektedir.

Şekil 101: Kat. No. 6

Şekil 102: Kat. No. 26

Kareler: Yalnızca bir mezar yan taşı üzerinde kare motifine rastlanmaktadır.⁴⁵ Yan yana getirilen iki kare de çapraz eksende ikiye bölünmüştür (Şekil 102).

3.5.3. Gök Cisimleri

Mezar taşlarında kullanılan gezegen motifleri arasında en çok rastlanana yıldızdır. Yıldızlar dört kollu⁴⁶ (Şekil 104) ya da hilalle beraber kullanıldığı durumda beş kollu⁴⁷ (Şekil 105) olarak karşımıza çıkabilmektedir. Özellikle 15 numaralı mezarda hilal-ay motifinin iki yanında çıkan altışar ışınal hattın Atatürk ilkelerinin sembolize edildiği altı oka benzetilmesi dikkat çekicidir (Şekil 103). İki örnekte ise yalnızca hilal motifine dair izlere rastlanmıştır.⁴⁸

Şekil 103: Kat. No. 15

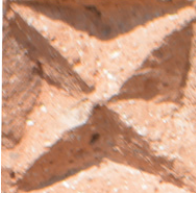
45 Kat. No. 26.

46 Kat. No. 9, 13.

47 Kat. No. 15, 19.

48 Kat. No. 17, 21.

Hilal-yıldız motifi Kahramanmaraş - Keklikoluk Köyü Mezarlığı'nda (Polat, 2017), Kastamonu Atabey Gazi Camisi Haziresi'nde (Çal-Ataoğuz Çal, 2008) karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 104: Kat. No. 9

Şekil 105: Kat. no. 19

Şekil 106: Kat. No. 2

2 numaralı mezarlıktaki altı kollu uygulama daha çok güneşi andırmaktadır (Şekil 106). Bunun yedi kollu bir benzerine Çayırılı Eşmepınar köyü mezarlığında (Çal, 2007) rastlanmıştır.

Bu başlık altında değerlendirilebilecek diğer bir kompozisyon ise 3 numaralı mezarın baş ucu taşı üzerinde yer almaktadır. Süsleme merkezdeki dikdörtgen kitabeliğin çevresinde yer alan 9 adet daire ve tüm bunları çevreleyen daha büyük bir daireden meydana gelmektedir. Kompozisyonun bir benzerine de Turfan'daki bir mezarda bulunmuş ve 6. ve 7. yüzyıllara tarihlendirilen tabut örtüsünde de rastlanmaktadır. Kompozisyonun merkezinde yer alan büyük daire güneş ve hilal simgesi, etrafındaki küçük daireler ise yıldızlar şeklinde yorumlanmıştır (Esin, 2004). İki örnekte de dokuz adet yıldız bulunmaktadır. Aradan geçen zamana rağmen kompozisyonun ölümle ilişkisini korumuş olması ve mezar taşlarında karşımıza çıkması oldukça dikkat çekicidir.

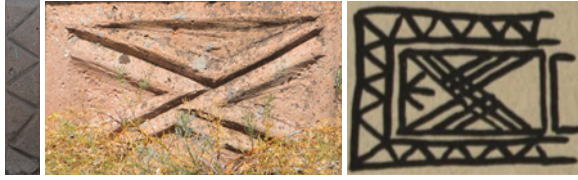
Şekil 107: Kat. No. 3

Şekil 108: Turfan mezarında bulunmuş tabut örtüsü (6-7.yy.)

3.5.4. Zikzak

İki örnekte zikzak motifine rastlanmaktadır. 29 numaralı mezarda kuzey yan taşı üzerindeki panoları ayırmak için kullanılmışken (Şekil 109) 12 numaralı örnekte güney yan taşı üzerindeki panoların biri karşılıklı yerleştirilmiş iki dişle doldurulmuştur (Şekil 110). Pano içindeki kompozisyona Şavak Türkmenlerinin keçelerinde de rastlanmaktadır (Şekil 111) (Gülensoy, 1989).

Şekil 109: Kat. No. 29 Şekil 110: Kat. No. 12 Şekil 111: Şavak Türkmenlerinin keçe motiflerinden

3.5.5. Ok Ucu

Ok ucu motifine 4 mezarda rastlanmaktadır. Bunların üçünde çiftli şekilde kullanılmışken⁴⁹ yalnızca birinde hem çiftli hem de tekli uygulandığı⁵⁰ görülmektedir. Ok uçları kenarlarda yer aldığı durumda sivri uçları üst köşelere, ortada olduğu durumda ise tam tepeye bakmaktadır. Bu motifin daha çok köşelik olarak kullanıldığı gözlenmiştir. Ok uçlarının görüldüğü örnekler 1949, 1963 ve 1970 yıllarına tarihlendirilmektedirler. 26 numaralı mezarın tarihi bilinmemektedir.

Şekil 112: Kat. No. 14

Şekil 113: Kat. No. 14

Şekil 114: Kat. No. 26

3.5.6. Figürlü Süsleme

Yalnızca 1973 tarihini taşıyan 17 numaralı mezarın baş ucu taşının alınlık kısmında kanatlarını açmış ve ağzında dikdörtgen bir nesne taşıyan kuş figürüne rastlanmıştır (Şekil 115). Kuşun cinsi belli olmamakla beraber güvencin olduğu düşünülmektedir. Mezar taşlarında rastlanan ve türü tam olarak belirlenemeyen kuş figürleri Bektaşilikle birlikte yeni bir mana kazanarak Hz. Ali'yi ve Hacı Bektaş Veli'yi temsil etmişlerdir (Karamağralı, 1971). Diğer yandan İslamiyet'ten önceki Türk topluluklarında kuş ruhun bir simgesi olarak görülmüştür. Buna bağlı olarak Türkçede uçmak sözcüğü de ölümü ifade etmektedir (Çoruhlu, 2011). Mezar taşına işlenen figür de bu inancın bir yansıması olmalıdır.

Bu kuş figürünün benzerleri Erzincan - Çayırılı Eşmepınar Köyü Mezarlığı (Çal, 2007) ve Erzincan-Çayırılı Sarıgüney Köyü Mezarlığı'nda (Çal, 2011) görülmektedir.

3.5.7. Semboller

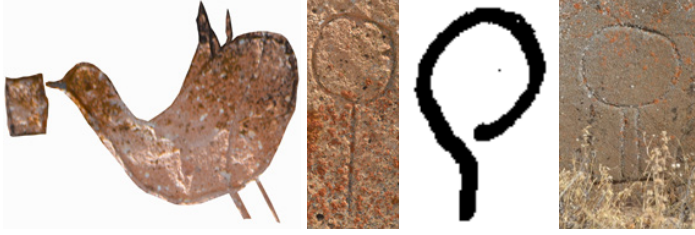
İncelenen mezarlar arasında yalnızca 1819-1820 tarihini taşıyan 2 numaralı örneğin baş ucu taşının batı cephesi üzerinde bir sembole rastlanmaktadır (Şekil 116). Bir dairenin altına çekilmiş düz bir çizgiden ibaret olan bu sembol *Şecere-i Terakime*'de Oğuzların Bayat boyunun damgası olarak tanıtılmıştır (Şekil 117).⁵¹ Buna

49 Kat. No. 7, 10, 14.

50 Kat. No. 26.

51 Ebulgazi Bahadır Han.

bağlı olarak toprak mezarların şahidelerinde yer alan sembollerin de bu damganın bir çeşidi olduğu düşünülebilir (Şekil 118).

Şekil 115: Kat. No. 17 Şekil 116: Kat. No. 2 Şekil 117: Bayat Boyu damgası Şekil 118: Toprak mezar, baş ucu taşı

3.5.8. Kuşaklar

Mezarların yan taşlarındaki kompozisyonu çerçevelemek için çeşitli şekillerde kuşaklar kullanılmıştır. Bunlardan en yaygın kullanılanı yüzeyi 45°'lik taramalarla hareketlendirilmiş olanıdır. Bu taramaların kuşağa burgu görünümü kazandırmak için yapıldığı düşünülmektedir.⁵² Kuşaklarda görülen diğer bir uygulama 45° eğimli çizgilerin ters-düz olacak şekilde sıralanmasıyla meydana gelmektedir.⁵³ Burada da zikzaklı bir görünüm elde edilmeye çalışılmıştır.

Mezarın yan taşlarını çerçevelemek için kullanılmış diğer bir unsur ise çöktürülerek oluşturulmuş silmelerdir.⁵⁴ Genellikle mezar yan taşının üst uzun kenarı çöktürülerek oluşturulmuş silmeyle, kısa kenarları ise yüzeyi 90° taranmış enlice bir kuşakla sınırlanmıştır.⁵⁵ Tarihi bilinen örneklerden yola çıkılarak bu uygulamaların 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın bir şekilde kullanılmış olduğu söylenebilir.

Yalnızca 1819-1820 tarihli bir örnekte mezar yan taşı üzerinde kaval silmelere rastlanmıştır.⁵⁶ Kaval silmeler yan taşın üst kenarıyla iki yandaki kısa kenarlardan taşı çerçevelemektedir.

Sonuç

Mezar taşları ölen kişilerin kimliklerini ve dönemlerinin/yörelerinin sanat anlayışlarını gelecek nesillere aktarmalarının yanı sıra yer aldıkları beldenin tarihine ışık tutmaları açısından da önem arz etmektedirler. Ayhan köyü mezarlığı da bu açıdan bizler için aydınlatıcı bilgiler ihtiva etmektedir.

Yerel anlatılara göre köy halkı Oğuzların Şambayadı (Bayat) aşiretine mensup olup köy ise Ayhan Baba tarafından 13. yüzyılda kurulmuştur. Ancak yapılan arazi çalışması sırasında yerleşkede bu döneme tarihlendirilebilecek herhangi bir mimari eser bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda Arzumanların/Şambayadlarının 15. yüzyılda Nevşehir ve Bozok arasındaki bölgeye gelerek yerleştikleri zikrediliyor olsa da 15. yüzyıl ortaları ile 17. yüzyıl ortalarında bölgede Şambayadı yerleşimi olduğuna dair

52 Kat. No. 7, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 23, 24.

53 Kat. No. 6, 21, 22.

54 Kat. No. 10, 12, 17, 20, 21, 29.

55 Kat. No. 10, 12, 29.

56 Kat. No. 2.

herhangi bir kayda da rastlanmamıştır. 19. yüzyıla tarihlenen Nevşehir ve Kırşehir şer'iyye sicillerinde de köyün adı geçmemektedir. Bölgenin tahrirat ve hurufat defterleri üzerine yapılmış herhangi bir çalışma bulunmadığından köyün kuruluş tarihi hakkında kesin bir görüş öne sürmek mümkün görünmemektedir.

Köydeki en erken tarihli mezar taşının 1810 yılına ait olması köyün de 18.yüzyılın sonlarına doğru kurulmuş olabileceği düşündürmektedir. Belki de 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin aşiretlere karşı yürüttüğü iskân politikası neticesinde Şambayadı aşireti de bu topraklara göç etmek zorunda bırakılmıştır. Bu durumda iki olasılık görünmektedir. Birincisi Ayhan Baba gerçekten 13. yüzyılda yaşamış Horasanlı bir dervıştır ve bölgeye geldiğinde vefat edip burada gömülmüş ve üzerine türbe yapılmıştır. Şambayadı aşireti buraya göç ettirildiklerinde ise bu türbe çevresinde bir yerleşim kurmuşlardır. Bu olası görülmektedir. Zira günümüzde de Nevşehir civarında Selçuklu veya Osmanlı döneminden kalmış ıssız yerlerde kurulmuş türbeler mevcuttur. İkinci ihtimalde ise Ayhan Baba'yı 18. yüzyılda köy halkı ile birlikte göç etmiş ve köyün kurulmasında öncü olmuş bir karakter olarak düşünebiliriz. Her iki durumda da cevap Ayhan Baba Türbesi ve çevresinde saklıdır. Türbe ve çevresinde yapılacak kazı çalışmaları belki de bu sorunun aydınlatılmasına yardımcı olacaktır.

Nevşehir'in Avanos ilçesine bağlı Ayhan köyünde 31 adet mezar tespit edilmiştir. Mezarların tamamı açık sandık mezar tipinde yapılmış olup iki yan taş ile şahidelerden meydana gelmektedir. Taşlar doğrudan toprağın üzerine oturtulmuşlar ve birbirlerine hiçbir şekilde tutturulmamışlardır. Mezarların baş ucu taşları batı yönde, ayak ucu taşları ise doğuda yer almaktadır. Şahideler çok detaylandırılmadan ana hatlarıyla şekillendirilmişlerdir. Genellikle cepheleri düz bırakılmıştır.

Mezar taşlarında 13 örnekte silindirik, 5 örnekte ise taşkın sarıklı başlıkların kullanıldığı görülmektedir. Bir örnekte ise mezar taşının batı yüzü üzerine fes şekilli bir başlık kabartılmıştır.

Süslemenin yan taşlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kuzeydeki yan taş çoğunlukla kuşaklarla çevrelenmişken süsleme unsurlarının büyük kısmı güney yan taş üstünde toplanmıştır. Süslemeler daha çok bitkisel ve geometrik karakterli olup bunların yanında gök cisimleri de görülmektedir. Kullanılan motiflerin benzer örnekleri İç Anadolu bölgesindeki Alevi-Türkmen yerleşimlerinde de karşımıza çıkmakla birlikte mezar taşlarında hiçbir Bektaşî sembolüne rastlanmamıştır.

Yapılan inceleme sonucunda mezar taşlarında işlenmesi kolay sarı-krem ve kiremit rengi taşların kullanıldığı görülmüştür. Bu taşlar üzerine görülen süslemelerdeki çizgisel üslup, orantı bozuklukları ve daha çok geometrik şekillerde karşımıza çıkan asimetrik kompozisyonlar bunların yerel ustalar tarafından yapıldığını düşündürmektedir.

Mezarlardaki kitabelerin büyük çoğunluğu dikdörtgen biçimli olup çökertilerek oluşturulmuştur. Metinler kazınarak yazılmıştır. Sadece 3 kitabede Arap harfli yazılar görülmekle birlikte diğerlerinde Latin harfleri kullanılmıştır. Kitabelerde yer alan bilgiler oldukça sınırlı olup bazen yalnızca ad, ad-soy ad veya ad, soy ad ve ölüm tarihini bildirmektedir. Yazıtlı taşlarda en erken 1810 en geç 1975 tarihi okunmaktadır.

Sonuç olarak Ayhan köyündeki mezar taşları köyün tarihine ışık tutmasının yanı sıra köy halkının kültürel belleğini ve yerel sanat anlayışını bezemeler vasıtasıyla yansıtmaya açısından önem taşımaktadır. Zaman içerisinde bir birine karışmış ve farklı anlamlar kazanmış olan motifler mezar taşlarında yeniden gün yüzüne çıkmış ve yakın

zamanlara kadar kullanılmaya devam etmişlerdir. Kültürel belleğin canlandırıldığı bu mezar taşları günümüzde harap durumda olup yok olmaya yüz tutmuşlardır. Temennimiz bu eserlerin bir an evvel koruma altına alınıp gelecek nesillere aktarılması yönündedir.

Kaynaklar/References

- Açıkgöz, Ümit. *12 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili (H.1324/M.1906 - H.1331/M.1913) (Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi)*, Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Akaröz, Barış. *H. 1299-1305 / M. 1881-1887 tarihli 5 Numaralı Kırşehir Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Atalay, Çetin. *24 numaralı Kırşehir Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Bahadır, İbrahim. "13. Yüzyıldan Günümüze Arzuman Ocağı", *Edeb Erkan* 1 (2022), 95-124. <https://doi.org/10.59402/EE001202204>
- Bayat, Fuzuli. *Türk Mitolojik Sistemi-Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi I*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2015.
- Bayrakal, Sedat. "Ölümsüzlüğe Uzanan Taşlar: Hacı Bektaş Veli Külliyesi Haziyesi'ndeki Mezar Taşları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 59 (2011), 15-70.
- Bekdemir, Mustafa. *H. 1 Mart 1323 / M. 14 Mart 1907 Tarihli 19 Numaralı Kırşehir Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- BOA, Osmanlı Arşivi, *Dahiliye İdare-i Umumiye [DH. İ.U.M.]*, Dosya No. 45, Gömlek No. 45.
- BCA, Cumhuriyet Arşivi, *Başbakanlık, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, Kutu No. 332, Gömlek No. 3, Sıra No. 5.
- BCA, Cumhuriyet Arşivi, *Başbakanlık, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı*, Kutu No. 69, Gömlek No. 10, Sıra No. 6.
- Çal, Halit ve Ataoğuz Çal, Özlem. *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*. Kastamonu: Kastamonu Belediyesi, 2008.
- Çal, Halit. "17-20. yüzyıl Mezar Taşlarında Bektaşilik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 104 (2022), 491-552.
- Çal, Halit. *Boyabat Mezar Taşları*. Ankara: Boyabat Belediyesi, 2015.
- Çal, Halit. "Erzincan Çayırılı Eşmepınar Köyü Mezar-Mezar Taşları", *Sanat Tarihi Araştırmaları Prof. Dr. Haşim Karpuz'a Armağan*. Ed. Mustafa Denктаş, Osman Eravşar, 125-154, Kayseri: Kivılcım Kitabevi, 2007.
- Çal, Halit. "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*. 208- 225, İstanbul: Eyüp Belediyesi, 2000.
- Çal, Halit. "Malatya Kırklar Mezarlığı Mezar – Mezar Taşlarında Bezeme", *Bilgi* 94 (2020), 159-187.
- Çal, Halit. "Türklerde Mezar – Mezar Taşları", *Aile Yazıları* 8, Ankara: TC. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını, 2015, 295-332.
- Çalı, Metin. *Horasan'dan Nevşehir'e Yazılı ve Sözlü Kaynaklara Göre Horasan Erenleri*, Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Çaylar, Tuğba. *Kayseri Büyük Bürümgüz Mezarlığı Mezar Taşları*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Çoruhlu, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2011.
- Ebulgazi Bahadır Han. *Türklerin Soy Kültüğü (Şecere-i Terakime)*. haz. Muharrem Engin, İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Elitez, N. Gülgün. *Türk Mezar Taşlarında Bitki Motifleri*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Esin, Emel: *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Sanatında İkonografik Motifler*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2004.
- Faruk Sümer, "Bayatlar", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 4/4 (1952), 373 – 398
- Gülensoy, Tuncer. *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları - Damgalar, İmler, Enler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1989.
- Güzel, Emine. "Osmanlı Mezar Taşlarında Servi Motifi", *I. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi Bildiriler Kitabı*. Ed. Muvaffak Duranlı, Ramazan Kemal Haykıran, Kuzey Demir, 251-281, Aydın: Yeni Fikir Dergisi Yayınları, 2018.
- Halaçoğlu, Yusuf. *Anadolu'da Aşiretler Cemaatler Oymaklar (1453-1650)* 1-6, İstanbul: Togan Yayıncılık, 2011.
- Halaçoğlu, Yusuf. *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2020.
- Kabakçıoğlu, Mustafa. *5 numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicilinin Değerlendirilmesi*, Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Karaca, Zülfiye. *23 numaralı Kırşehir Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Karamağaralı, Beyhan. "Sivas ve Tokat'taki Figürlü Mezar Taşlarının Mahiyeti Hakkında", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* II (1971), 75- 109.
- Kılıç, Filiz ve Kılıç, Mehmet. "Avanos'ta Bir Türkmen Köyü Ayhanlar", *Avanos ve Çevresi Kültür Tarih Araştırmaları sitesi (AVKÜTA) Erişim 05 Kasım 2022*. https://www.avanosarastirmalari.com/avanosta-bir-turkmen-koyu-ayhanlar/#_ftn_ref3
- Kulaz, Mehmet ve İğit, İlter. *Tunceli'deki Mezarlıklar ve Mezar Taşları*. İstanbul: Hiper Yayın, 2018.
- Kuş, Sevgi. *20 Numaralı Nevşehir Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Genel Değerlendirme*, Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Oğuz, Burhan. *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar*. İstanbul: AAV Yayınları, 1983.
- Polat, Cavit. "Kahramanmaraş Keklikoluk Köyü Mezar Taşlarının Şekil ve Süsleme Bakımından Değerlendirilmesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 61 (2017), 523-538.
- Qurbanov, Araz. *Damğalar, rəmzlər... mənimsəmələr*. Bakı: Strateji Araştırmalar Mərkəzi, 2013.
- Sağıroğlu Arslan, Aslı. *Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları*, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2018.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı- İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1963. <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015128.pdf>
- Taşkın, Yasemin. "İmranlı Yöresi Mezar Taşlarında Hayat Ağacı Motifi ve Çağdaş Türk Resim Sanatında Hayat Ağacının Kullanımı", *Social Sciences Studies Journal* 8/99 (2022) 2137-2151.
- Ünal, Özhan. *Akçakaya Köyü Geç Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.